

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/453/>

LOUIS FISCHERIN TULO JA LÄHTÖ

Tutkielma amerikkalaisen intellektuellin
neuvostososialismikokemuksista
maailmansotien välissä

Tomi Ovaska

Jyväskylän yliopisto,
Yleisen valtio-opin
pro gradu -tutkielma

Elokuu 1997

LOUIS FISCHERIN TULO JA LÄHTÖ

Narraatio amerikkalaisen intellektuellin
neuvostososialismikokemuksista
maailmansotien välissä

Tomi Ovaska

Jyväskylän yliopisto,
Yleisen valtio-opin
pro gradu -tutkielma

Elokuu 1997

SISÄLLYSLUETTELO:

	Sivu
1. JOHDANTO	1
2. TUTKIELMAN KOHDE	5
2.1. <u>Tulkinnan prosessista</u>	7
2.2. <u>Metodologiasta</u>	10
2.2.1. Poliittika konfliktina, vaihtoehtoina, ja valehteluna	10
2.2.2. Aika, retoriikka, ja konteksti	12
2.3. <u>Muistelmien ja omaelämäkertojen ominaispiirteistä</u>	13
2.3.1. Määritelmä	13
2.3.2. Kirjoittajan ja kirjoittamistilanteen ainutlaatuisuus	14
2.3.3. Totuudellisuus ja todennettavuus	16
2.3.4. Politikointi	18
2.3.5. Rakenne	20
2.4. <u>Sovietologiasta</u>	21
2.4.1. Ideologinen jako	21
2.4.2. läisyyskysymykset	22
2.4.3. Tulevaisuus	23
3. LOUIS FISCHERIN ELÄMÄSTÄ	24
4. AMERIKA JA SOSIALISMI	27
4.1. <u>Mielipideilmasto</u>	27
4.1.1. Kansa vapautuu	27
4.1.2. Nopea yhteiskunnallinen kehitys	28
4.1.3. Kehityksen suunta kääntyy	29
4.2. <u>Järjestäytynyt sosialismi Amerikassa</u>	30
4.2.1. Sosialismin vastaiset yhteiskuntarakenteet ja arvot	31
4.2.2. Kommunistisen puolueen dogmaattisuus	31
5. TIEDON RAJAT - LEHTIMIES MOSKOVASSA	33
6. SOSIALISMIN VETOAVUUS JA ETOAVUUS	36
6.1. <u>Suhde syntyy ja kehittyy</u>	37
6.1.1. Poliitikot ja politikointi - pahan alku	37
6.1.2. Saksa politiikan pelinappulana	41
6.1.3. Sosialismi - toivon valtakunta	42
6.1.4. Bolsevikit - toisenlaiset poliitikot	46
6.2. <u>Suhteen alamäki ja päättyminen</u>	49
6.2.1. Tarkoitus pyhittää keinot - epäilyksen aika	49
6.2.2. Neuvostoliitto ryhdistäytyy - toivo virkoaa	51
6.2.3. Vainot jatkuvat - ratkaisu lähenee	52
6.2.4. Ribbentrop-sopimus - naula arkkuun	54
7. FISCHERIN TÄYDELLINEN TARINA	55
7.1. <u>Omakuvan restorointi</u>	55
7.1.1. Viisas, mutta tietämätön sankari	55
7.1.2. Fischer järjestelmän uhrina	56
7.1.3. Utopian kieltäminen	57
7.1.4. Sosialismi-käsitteiden dissosiaatio	57
7.2. <u>Tarinan rakenne</u>	58
7.2.1. Viholliset	58
7.2.2. Ydinepisodit	59
7.2.3. Opetus	59
7.2.4. Uskottavuus	60
7.2.5. Esisopimukset	61
7.3. <u>Vaihtoehdot</u>	61
8. TUTKIELMAN YHTEENVETO	63
9. LÄHDELUETTELO	77

“The Devil once lived in Heaven,
and those who have not met him
are unlikely to recognize an angel
when they see one”

(Richard Crossman, 1949)

1. JOHDANTO

Sosialismi haastoi tämän vuosisadan alussa siihen asti läntisessä maailmassa dominoineen kapitalismin kilpailuun ihmisten mielistä. Tarkoituksena ei ollut tarjota vain vaihtoehtoa kapitalismille, vaan syrjäyttää se kertakaikkisen kokonaan, aivan kuten kapitalismi oli tehnyt feodalismille. Uskottavuutta sosialismin vaateille antoi Karl Marxin joitakin kymmeniä vuosia aiemmin kuvaama luonnonlainomainen historiallisen kehityksen teoria, jossa feodaalista ja kapitalistista yhteiskuntaa seuraisi ensin sosialistinen ja lopulta kehityksen huippuna kommunistinen yhteiskunta.

Sosialismin, Venäjän vallankumouksen kutsu oli houkutteleva. Kapitalistinen Eurooppa oli sodan ja talousvaikeuksien runtelema, ja ihmisten, kadun miehen, usko parempaan huomiseen oli vähenemään päin. Tuhansia ihmisiä lähtikin länsimaista Venäjälle, auttamaan neuvostososialismin ja uskotun paremman huomisen

käytännön rakentamisessa, sekä kokemaan vallankumouksellista hurmosta. Myös länsimaiden sosialistiset puolueet olivat jo kasvaneet massapuolueiksi, ja ajatus Euroopasta alkavasta maailmanlaajuisesta sosialistisesta kumouksesta vaikutti täysin mahdolliselta (kts. esim. Sontag, 1971; Heller & Nekrich, 1981; Hilger, 1959).

Sosialismin viehäytys ei piillyt vähiten siinä, että se lupasi ottaa oppia aikaisempien valtaideologioiden virheistä ja korjata ne tulevaisuudessa (Berki, 1975, 17). Kommunistit eivät olleetkaan aivan tyypillinen poliittinen puolue; paitsi tavanomaista “hyvää hallintoa ja kukoistavaa taloudenhoitoa”, se lupasi ihmisille läpi maailman ulottuvaa uutta rauhan aikaa, oikeudenmukaisuutta ja onnellisuutta (Laqueur, 1994, 3).

Sosialismin rakennus oli (Hoffer, 1951, 142) massaliike ilman selvää määriteltyä päätöspistettä tulevaisuudessa. Kukaan ei tiennyt, kauanko siirtymävaihe kommunismiin kestäisi. Sen pyhä päämäärä, kommunismi, vaatisi rakentajiltaan yhtenäisyyttä ja suuria henkilökohtaisia uhrauksia, mutta siihen oltiin valmiita. Odotukset olivat pilviähipovan korkealla.

Lokakuun vallankumous tapahtui, jopa Leninille itselleen, yllättävällä vauhdilla. Vaakaa kallisti ratkaisevasti bolsevikkien puolelle paitsi täydellinen ajoitus ja organisatorinen ammattitaito (kts. Nomad, 1961), myös heidän kaksi nerokkaan yksinkertaista lupaustaan; kansaa rauhoitettiin lupaamalla vetää Venäjä sodasta sekä lupaamalla talonpojille maata. Seurauksena, ennalta arvaamattomien työläis- ja talonpoikaisjoukkojen suuremmin vastustamatta, hieman kuin salama kirkkaalta taivaalta pinta-

alaltaan maailman suurin valtio olikin kommunismin tavoitteeseen ilmoittaneiden ammattivallankumouksellisten käsissä.

Tilanne kehittyi niin nopeasti, ettei uusilla vallanpitäjillä ollut vielä edes paljon muuta (lupaustensa lisäksi) kuin Leninin pääosin pakolaisvuosinaan luonnosteleva raa'ahko kehikko kumouksen eteenpäinviemisestä (kts. Wilson, 1940; Yarmolinsky, 1962). Marxin teorialtaan eivät kattavuudestaan ja laajuudestaan huolimatta, olleet juuri avuksi ratkaistaessa bolsevikkeja pohdituttaneita sosialismin alkutaipaleen käytännön ongelmia; Miten kukistaa kilpailevat fraktiot maan sisällä ja estää ulkovaltojen väliintulo? Miten organisoida sosialistinen hallinto? Miten saada sosialistisen talouden pyörät pyörimään? jne.

Bolshevikkien ongelmat eivät kuitenkaan rajoittuneet pelkästään Venäjän sisäpolitiikkaan. Marxin alkuperäisen historiallisen kehityksen teorian mukaanhan sosialistisen vallankumouksen piti alkaa läntisen Euroopan kehittyneistä teollisuusmaista, kurjistuneiden työläisten ja työn lisäarvon itselleen kahmivien kapitalistien yhteenotoista, eikä takapajuisesta Venäjästä, jonka oma teollisuusväestö tämän vuosisadan alussa oli vielä pieni, joskin kiitos mm. Sergei Witten, kasvamaan päin.

Leninin toimesta Marxin teoria käännettiinkin ylösalaisin siten, että todettiin vallankumouksen voivan ammattivallankumouksellisten, bolsevikkien, johdolla alkaa myös Venäjältä, josta se sitten etenee nopeassa tahdissa länteen. Niin Lenin kuin Trotskikin olivat yhtä mieltä siitä, että sosialismin pikainen leviäminen länsimaihin olisi koko lokakuun vallankumouksen hengissäpysymisen ehto.

Jokainen lokakuun vallankumouksen jälkeen eletty vuosi vähensi toiveita pikaisesta laajemmasta revoluutiosta. Bolsevikkipuolueen harmiksi Leninin esittämä toimintastrategia läntisten sosialistikumousten vauhdittamiseksi jakoi sosialistisen leirin mielipiteet: huomattava osa sosialistisesta liikkeestäkin lohkesi kannattamaan parlamentaarisiin keinoin toteutettavaa vallankumousta. Kommunismin kansainväliseksi lippulaivaksi, levittäjäksi, suunniteltu kommunistinen internationaalikin, Komintern, oli jo perustamisestaan lähtien sisäisten ristiriitojen repimä (kts. Claudin, 1970).

Vuoteen 1923 mennessä, erityisesti Saksan KPD:n epäonnistuneen vallankumousyrityksen jälkeen, alkoi käydä yhä selvemmäksi, että Neuvostoliiton olisi tultava ainakin toistaiseksi toimeen omillaan. Yleismaailmallinen kiinnostus neuvostososialismin kehityksen seuraamiseen ei kuitenkaan sammunut, olihan sosialismi kuitenkin lähes ainoa todella konkreettinen vaihtoehto kapitalistiselle järjestelmälle.

Sosialismi saavutti suosiota myös länsimaisen älymystön piirissä. Osalle intellektuelleista Venäjän tilanne, neuvostososialismin¹ rakentaminen merkitsi todellista älyllistä haastetta. Vallanpitäjien kannalta kapitalismin sosialismiin vaihtaneet olivat paitsi kannustavia esimerkkejä, mielipidejohtajina myös potentiaalisia "sanoman" levittäjiä, käännäyttäjiä. Intellektuellien toivottiin lisäksi voivan auttaa neuvostososialismia poliittisesti, esim. talousavun

---

¹ Sosialismistahan on sittemmin versonnut lukuisia eri variaatioita, esim Bernard Crick on laskenut niitä olevan peräti viisikymmentäseitsemän (Crick, 1987, 83).

toivossa pehmentää omien hallitustensa suhtautumista Venäjän uuteen hallintoon.

Monet älyköt pitivät lähes velvollisuutenaan auttaa, paitsi älyllisesti, myös raa'alla työllä, sosialismia kasvamaan vähintäänkin varteen-otettavaksi vaihtoehdoksi kapitalismille. Osa näistä intellektuelleista pysyi kuolemaansa asti uskollisena neuvostososialismille, osa sen sijaan jätti sen jossain vaiheessa. Moni, kuten Louis Fischer, Arthur Koestler, Stephen Spender, Richard Wright ja Victor Serge, näistä lokakuun vallankumouksen jälkeisen, maailmansotien välisen ajan silminnäkijöistä kirjoitti neuvostososialismikokemuksistaan muistelmaan tai omaelämäkerran.

2. TUTKIELMAN KOHDE

Neuvostososialismin² tutkimus on tullut uudestaan muotiin viime vuosina. Tämä, niin joukkotiedotusvälineiden kuin tutkijoidenkin uusinnostus johtunee ennen kaikkea Neuvostoliiton hajoamisesta, ja

---

² Kirjallisuudessa törmää usein sekavaan kommunismi ja sosialismi termien käyttöön. Molemmat termit sinänsä ovat kyllä oikeutettuja, tosin aivan eri perustein.

Teollistumisen vastavoimaksi syntynyt kommunismihan oli ennen kaikkea Karl Marxin viimeisteleminen ja kehittäminen oppirakennelma yhteiskuntajärjestelmästä, joka sosialismin jälkeen seuraisi kapitalismia, ja olisi yhteiskunnallisen kehityksen korkein taso.

Venäjällä vuonna 1917 valtaan tulleilla bolševikeilla oli tavoitteena siirtyminen kommunismiin, Marxinkin määrittelemän välivaiheen, sosialismin, kautta. Sosialistisessa leirissä oli kuitenkin puolueita, jotka kannattivat bolševikkien suunnitelmista eroavaa reittiä länsimaiden kommunistiseksi muuttamisessa. Sosialisteja ja bolševikkeja erotti toisistaan ennen kaikkea kolme kiistakysymystä: pitääkö kommunismiin edetä yhteiskunnallisten uudistusten vai vallankumouksen, demokratian vai yksinvaltiuden kautta, ja tuleeko kunkin puolueen pyrkiä päämäärään itsenäisesti vai yhteisen johdon alaisuudessa?. Riidasta kehkeytyi niin repivä, että bolševikkien toimesta otettiin käyttöön käytännön puhekielessä jaottelu kommunistit - sosialistit. Jälkimmäisestä tuli lähinnä haukkumanimi sosialidemokraateille ja muille "vallankumouksen pettureille".

Teknisesti on kuitenkin oikeutettua puhua sosialismista, eikä kommunismista. Neuvostoliittohan ei koskaan siirtynyt varsinaiseen kommunismiin, jossa esim. valtio olisi jo lakannut tarpeettomana. Tosiasiassahan kävi lähes päinvastoin; harvoissa yhteiskunnissa valtio on ollut niin hallitseva kuin Neuvostoliitossa.

sitä seuranneesta idän ja lännen välisen jo kymmeniä vuosia kestäneen poliittisen vastakkainasettelun, kylmän sodan, loppumisesta. .

Tämä tutkielma analysoi ja tulkitsee neuvostososialismia; ennen kaikkea sen yksilöön ulottaman viehätyksen juuria, mutta myös syitä, jotka vieroittivat yksilöä neuvostososialismista. Tarkastelu ei keskity 1980-lukuun, tai 1990-luvun alkuun, vaan hyppää historiassa yli seitsemänkymmentä vuotta taaksepäin neuvostososialismin syntyhetkiin ja sitä seuraaviin vuosiin aina toiseen maailmansotaan asti. Kysymyksessä on tutkimusretki edellä mainittujen, mutta jo kauan sitten unohdettujen silminnäkijöiden todistuksiin ja havaintoihin neuvostososialismin alkutaipaleelta.

Tutkimus käsittelee amerikkalaisen Louis Fischerin kokemuskaarta sosialismin sisässä. Lehtimiehenä toiminut, vuonna 1896 syntynyt Fischer siirtyi "kapitalistisesta leiristä sosialistiseen" 1920-luvun alussa nuorena miehinä. Seuraavat lähes kaksi vuosikymmentä hän eli Venäjällä työskennellen amerikkalaislehtien kirjeenvaihtajana. Toisen maailmansodan kynnyksellä hän yhdessä perheensä kanssa jätti Neuvostoliiton ja neuvostososialismin.

Fischerin teksteistä tutkin erityisesti niissä esiintyvää yksilön suhdetta sosialismiin. Mikä sosialismissa veti puoleensa, ja mitkä tekijät pitivät tätä suhdetta ja yksilön uskoa yllä? Entä mikä lopulta aiheutti välirikon? Fischerin huomioista konstruoin tarinan, narraation, siitä miten Fischerin ja neuvostososialismin, tai yksilön ja ideologian vuorovaikutus toimi, miten Fischerin kertoma tarina kehittyi hänen kolmessa kymmenen vuoden välein kirjoitetussa tekstissään?

Tulkinnan primäärilähteinä toimii kolme Fischerin tekstiä. "The Soviets in the World Affairs"-kirja julkaistiin vuonna 1930, ja se on tulkinta Neuvostoliiton 1920-luvun kehityksestä. Toinen teksti, Fischerin "Men and Politics"-elämäkerta julkaistiin ensimmäisen kerran 1941. Kolmas teksti, lyhyt essee kääntymyskirjallisuuden ehkä tunnetuimmassa teoksessa, Richard Crossmanin toimittamassa "The God that Failed"-kirjassa näki päivänvalon 1949.

Tutkielma liikkuu paitsi valtio-opin (poliittisuus yleensä, Neuvostoliiton poliittisen järjestelmän kehitys), myös ainakin filosofian (sosialismin olemus), taloustieteitten (neuvostotalouden kehitys), psykologian (muisti, omaelämäkerta), historian sekä aatehistorian (Neuvostoliiton historia, sosialismi maailmanhistorian osana) sekä kirjallisuustieteen (narraatio, argumentaatio) puolella.

2.1. Tulkinnan prosessista

Kirjallisuustieteessä on pohdittu paljon lukijan ja tekstin välistä suhdetta. Klassisesta yksisuuntaisesta "tekijän koodattu viesti lukijalle"-mallista on siirrytty vähitellen enemmän realistisiin kaksisuuntaisiin malleihin, joissa oletetaan esim. tekstin lukijan adaptoivan lukutapansa ja odotuksensa kertojan oletettujen tai tiedettyjen ominaisuuksien mukaan.

Vaikkei lukijan ja tekstin suhteesta tällä hetkellä vallitsekaan kirjallisuustieteessä yhtä ainoaa johtavaa teoriaa, yhteisymmärrys vallitsee sen sijaan siitä, että tekstillä on useampia mahdollisia yleisöjä. Teorian mukaan nämä yleisöt yrittävät erilaisilla

strategioilla täydentää tekstin aukkopaikkoja, eli tulkita tekstiä. Lukijan omasta valveutuneisuudesta ja tietämyksestä riippuu loppujen lopuksi, paljonko tekstistä saa irti.

Mielenkiintoinen kiistakysymys on syntynyt siitä, voiko tekstiä lukea tai tulkita väärin (kts. Tammi, 1992). Monet kirjallisuudentutkijat antavat kysymykseen myönteisen vastauksen. Käyttökelpoisempi teoria lienee kuitenkin, että teksteistä on parempia ja huonompia tulkintoja, eli että tulkinnat voivat erota, ja lähes aina eroavatkin laadullisesti toisistaan

Yhteiskuntatieteissä onkin ehkä parempi puhua kunkin tulkinnan käyttökelpoisuudesta suhteessa asetettuun ongelmaan, kun halutaan ymmärtää jotakin ilmiötä paremmin. Vääriä tulkintoja tuleekin etsiä ennen kaikkea luonnontieteiden puolelta, jossa malleja ja argumentteja pystytään helpommin todistamaan oikeiksi tai vääriksi.

Kiista tulkinnan oikeellisuudesta tiivistyy ehkä viime kädessä kysymykseen, kuka tietää oikean tulkinnan tekstille? Monet kirjallisuudentutkijat lähtevät siitä melko rajaavasta oletuksesta, että kirjoittaja paitsi itse tietää tekstin merkitykset, on myös ainoa, joka osaa (ja saa) antaa oikeita merkityksiä tekstille³.

Politologiassa käyttökelpoisempi on kuitenkin esim. J.G.A. Pocockin (1987, 21) kanta, että tekstillä on aina enemmän merkityksiä kuin

---

³ Tulkittavan ja tulkitsijan potentiaalinen ristiriita käy erinomaisesti esille Matti Hyvärisen (1994) väitöskirjasta, jossa hän haastatteli ja sitten tulkitsi yhtenä monista Juhani Ruotsaloa, ja Ruotsalon toimintaa taistolaisessa opiskelijaliikkeessä. Hyvärisen Ruotsalon dokumentoituun haastatteluun perustama narraatio ei miellyttänyt lainkaan Ruotsaloa, joka jyrkän kitkerästi kirjan lopussa sanoutui irti tehdystä "vääristelevästä" tulkinnasta.

kirjailijalla oli mielessään tekstiä kirjoittaessaan. Kirjailijalla ei siis ole tulkinnallista yksinoikeutta teksteihinsä, ja näin ollen ei ole suurtakaan järkeä kysellä kirjailijalta tekstin oikeaa tai oikeita merkityksiä.

Kysymyksellä tulkinnan oikein tai väärin lukemisesta on periaatteellisesti hyvin tärkeitä implikaatioita. Siitä, että joku tulkinta julistetaan vääräksi on vain pieni matka pisteeseen, että julistetaan myös oikea tai oikeankaltainen tulkinta, eli kanonisoidaan joku tulkinta. On lähinnä triviaalia mainita tämän vaikutus tieteen negatiiviseen kehitykseen. Esimerkiksi valtio-opissa jo "loppuuntutkittujen" klassikkojen, kuten Rousseau'n, de Tocquevillen, Weberin ja Sartren, esiin pulpahtelevat kirjoitusten uus- ja rinnakkaistulkinnat antavat jatkuvaa polttoainetta tieteenalan kehitykselle.

Voikin sanoa, että tulkinnan tavoite ei siis ole löytää tutkittavasta ilmiöstä totuutta, tai oikeampaa selitystä, vaan ennen kaikkea uusia aspekteja vanhojen käsitysten rinnalle, tai kuten Furberg (1982, 19, kts. myös Gunnell, 1979)) toteaa, että tutkija "(...) tolkar inte för att förstå utan för att *bättre* förstå". Tähän liittyy kiinteästi mm. Palosen (1988, 15-16) esittämä toteamus, että mikään tulkinta ei ole kiistämätön tai tyhjentävä, vaan että tulkinnan tehtävänä on pikemminkin problematisoida aikaisempia tuttuja tulkintoja ja käsityksiä ilmiöistä.

Onnistuessaan tulkitsija luo vanhojen tulkintojen rinnalle uuden täydentävän tulkinnan, joka entisestään syventää ymmärtämystä tutkitusta tekstistä. Tutkijan tehtävä tarkentuukin siis

pyrkimyksiä luoda uusi lukutapa, lukustrategia tekstile, jota halutaan ymmärtää. Esim. Erkki Vainikkala kutsuu tätä strategiaa metakoodiksi. Hänen mukaansa:

“Teksti on yhden kielellisen protokollan aikaansaama koodaus ja lukeminen toisen aikaansaama dekkoodaus. Historiallinen ongelma syntyy koodien törmäyksestä, ja historiallisen tutkimuksen tehtäväksi tulee eräänlainen käännoistyö; on luotava metakoodi, jonka avulla voidaan ymmärtää koodauksen ja sen purkamisen suhde” (Vainikkala, 1993, 109).

Metakoodin avaamiseksi tutkijan on mm.

"[...] välitettävä tietoa kohteestaan, rekonstruoitava hänen sisäinen todellisuutensa ja häntä ympäröivä ulkomaailma ja osoitettava hänen toimintansa johtavat linjat kunakin ajankohtana, huomioitava niiden muutokset, ja selitettävä näiden muutoksien syyt" (Paavolainen, 1983, 168).

2.2. Metodologiasta

2.2.1. Poliitiikka konfliktina, vaihtoehtoina ja valehteluna

Yksi yleisesti käytetty määritelmä puhuu poliitiikasta "[...] als Konflikt zwischen unterschiedlichen materiellen und ideellen Interessen [...]" (Rohe 1978, 133). Poliitiikka on konfliktia tai eturistiriitaa, ja poliittisena taitona pidetään menestyksellistä luovimista tässä konfliktien meressä. Yhtenä kommunisminkin tavoitteista oli nimenomaan hävittää tämänkaltainen poliitiikka tai politikointi (siis luokkaristiriidat) yhteiskunnasta (ibid., 134).

“Politiikka on konfliktia”-ajatusta hyväksikäyttäen etsin Fischerin teksteistä viitteitä poliittisista vastustajista ja liittolaisista, sekä kannanottoja asioiden puolesta tai vastaan (Palonen 1988, 30). Tarkkailen myös, miten nämä viholliskuvat ja -asiat kehittyivät Fischerin mielessä sinä aikana kun hän oli sisässä neuvostososialismissa. Vastaavasti etsin, kuten Hyvärinen (1994, 50) taistolaisten elämänkertoja tutkiessaan, kertomuksesta epifaaneja, eli huippukohtia ja pettymyksiä.

Tarkastelen tulemuksen ja lähdön välistä aikaa myös vaihtoehtojen politiikkana. Poliitiikan toimijat, kuten Fischer, punnitsivat erilaisia poliittisia vaihtoehtoja, ja valitsivat sieltä parhaan itselleen. Näin poliittisten tilanteiden luokittelu tulee tärkeäksi. Sosialismi oli Fischerin mielestä paras vaihtoehto (muina mm. fasismi, kapitalismi) tai poliittinen ratkaisu tietyinä ajankohtana. Kysymys tiivistyykin siihen, millä tavalla ko. tilanneluokittelu kehittyi, ja lopulta pudotti sosialismin ylimmältä sijalta?

Käsittelen myös Fischerin teksteissä esiintyvää politiikan ja valheen suhdetta. Valehtelullahan politiikassa (kts. esim. Paastela, 1995) pyritään saavuttamaan tai lisäämään omaa valtaa, ja horjuttamaan toisten valtaa. Vallan avulla pystytään puolestaan vaikuttamaan toisten poliittisten toimijoiden käytökseen ja näin edistämään oman päämäärän saavuttamista. Fischer uskoi neuvostososialismiin, ja antoi panoksensa sen kehittämiseksi ja levittämiseksi. Tarinan lopussa Fischer, jättäessään neuvostososialismin, kuitenkin tuntee tulleensa huijatuksi. Kuka siis valehteli, ja miten?

2.2.2. Aika, retoriikka, ja konteksti

Edellisten tapojen apuna, osana, tarkastelen kääntymystä ja lähtöä myös ajallisesti. Huomioin millä nopeudella muutos Fischerin mielessä tapahtui. Oliko kysymys pitkästäkin prosessista, liukumasta vai yhtäkkisestä "valaistuksesta"? Tulkinnan apuna käytän myös joitakin argumentaatioanalyysin apuvälineitä (kts. Perelman, 1982). Paitsi esisopimuksia, etsin teksteistä mm. assosiaatioita ja dissosiaatioita, keskeisiä vastakkaisuuksia, analogioita, metaforia sekä pääargumentteja.

Perusedellytys ja vähimmäisvaatimus tulkinnalle on luonnollisesti tuntea paitsi tutkimusmateriaali myös aikakonteksti laajasti (Paavolainen 1983, 149-150). Tekstejä tulkitessa ja narratoidessa pidän rinnalla paitsi aikakautta valaisevia historian lähteitä, myös muuta ajanjakson kääntymyskirjallisuutta (kts. LaCapra, 1983). Tutkin, millaisia eroja sieltä löytyy Fischeriin tarinaan verrattuna? Esimerkiksi sisäänmenon ymmärtämisessä tietämys Fischerin kotimaan Amerikan tilanteesta on tärkeää.

Ensimmäinen tarkasteltava teksti (1930) on historiikinomainen Fischerin tulkinta Neuvostoliiton alkutaipaleesta, kun taas kaksi myöhempää tekstiä (1941, 1949) ovat selkeämmin omaelämäkerrallisia, joka on niin kerronnaltaan kuin rakenteeltaankin melko omintakeinen kirjallisuuden laji. Siksi käsittelen lyhyesti myös omaelämäkertakirjallisuuden teoriaa, ja peilaan Fischerin tekstejä tätä teoriaa vasten.

2.3. Muistelmien ja omaelämäkertojen ominaispiirteistä

2.3.1. Määritelmä

Raja muistelmien ja omaelämäkertojen välillä on varsin häilyvä. Yleisanakirja, k kuten esimerkiksi Collinsin Thesaurus määrittää sana synonyymeiksi. Duden: Deutsches Universal Wörterbuch määrittää muistelmat ja omaelämäkerran seuraavasti:

Memoiren = Lebenserinnerungen (in denen neben der Mitteilung des persönlichen Entwicklungsganges ein besonderes Gewicht auf die Darstellung der zeitgeschichtlichen Ereignisse gelegt worden ist).

Autobiographie = literarische Darstellung des eigenen Lebens.

Vivahde-eroja muistelmien ja omaelämäkertojen välillä löytyy siis ainakin siitä, että muistelmat saattavat olla ajallisesti rajatummalla, käsitellä laajemmin ympäristön tapahtumia, kun taas omaelämäkerta keskittyy enemmän kertojan omaan, koko elinkaareen. Eli muistelmissa kirjoittaja on useammin tarkkailijana kuin toimijana ja tapahtumien keskipisteenä, ja päinvastoin (Pascal, 1965, 16).

Kysymys "syvyyden ja pinnan", "ulko- ja sisäpuolen" suhteesta onkin Herbert Leibowitzin (1975, 14-17) mukaan yksi tämän kirjallisuuden lajin edustajia jakava piirre. Ääriesimerkkeinä hän mainitsee kirkkoisä Augustinuksen oman sielun ja mielen perustuksia syvältä luotaavat "tunnustukset", ja toisaalta valtiomiesten, kuten Jimmy Carterin, kronologisesti etenevät, maailmanpolitiikan tapahtumia valottavat omaelämäkerrat, joissa "sisäpuoli" on usein lähinnä

kokonaisuutta häiritsevä yksityiskohta.

Fischerin teksteistä "Men and politics" on yllä olevan jaotuksen mukaisesti lähempänä muistelmia, kun taas "The God That Failed" kaikessa lyhydessäänkin on ehkä enemmän omaelämäkerrallinen. Määritelmälliset erot muistelmien ja omaelämäkertojen välillä ovat kuitenkin niin pienet, osin epäselvätkin, että käytän niitä tässä tutkimuksessa pääsääntöisesti toistensa synonyymeina, kirjoittajan omia kokemuksia kuvaavina teksteinä.

Kaiken kaikkiaan Pentti Renvallin luonnehdinta muistelmista onkin varsin hyvä lähtökohta niin muistelmista kuin omaelämäkertoista puhuttaessa:

"niissä kirjoittaja pitemmän ajan kuluttua itse tapahtumista merkitsee muistiin tapauksia, jotka kuuluvat hänen kokemuspäiriinsä, joko siten että hän kuvaa omia toimiaan tai kertoo tapahtumia, jotka ovat sattuneet hänen omassa ympäristössään. Kuvaus saattaa perustua samanaikaisesti tapahtumien kanssa tehtyihin muistiinpanoihin ja käyttää hyväkseen toisilta saatuja tietoja, muuta keskeiseksi jää joka tapauksessa toisaalta yhteys kirjoittajan omiin kokemuksiin, jota muiden kokemukset vain täydentävät, toisaalta pyrkimys esittää ne joltakin kannalta yhtenäisenä kokonaisuutena" (Renvall, 1965, 131).

2.3.2. Kirjoittajan ja kirjoittamistilanteen ainutlaatuisuus

Omaelämäkerran/muistelmien kirjoittajat yleensä erottuvat joukosta, "harmaasta massasta" (Lillard, 1956, 5-6). He ovat instituutioiden luoja, uusien ideoiden keksijöitä ja vanhojen kyseenalaistajia, suurien muutosten havainnoitsijoita ja dokumentoijia, tärkeillä

paikoilla vaikuttavia henkilöitä, jne. He kirjoittavat, koska heillä voi olettaa olevan, tai ainakin omasta mielestään on, omasta elämästään ja/tai havainnoistaan jotain yleisesti kiinnostavaa kerrottavaa muille. Roy Pascalin (1965, 137) mukaan kirjoittajat kertovat usein oman sisäisen kutsumuksensa toteuttamisesta ja mahdollisesta toteutumisesta.

Nimenomaan omaelämäkerran kirjoittajilla, verrattuna muihin kirjailijoihin, on usein palava halu perustella kirjoittamistaan yleisölle (Lillard 1956, 3-4). Nämä kirjailijaksi ryhtymisen syyt voivat olla hyvinkin moninaiset, kuten esim. halu jättää omille jälkeläisille kirjallinen perintö, toteuttaa ystävien toivomuksia, avustaa uudistuksissa, kannustaa nuorisoa, antaa myöhemmille elämäkerran kirjoittajille analyysimateriaalia, oikaista historiankirjoitusta, tyydyttää omaa mieltä saavuttamiensa saavutusten johdosta, yhdistää omia hajallaan olleita ajatuksia, tai tunnistaa oman menneen elämän kulku.

Richard Lillard korostaa omaelämäkerrallisen kirjoittamistilaisuuden ainutlaatuisuutta nimenomaan kirjoittajan kannalta:

“Autobiography gives a human being the one chance of a lifetime to tell his own story and explain himself at length, uninterrupted, at his own pace, to a self-selected reading audience that will pay attention. It gives him a wordage and a permanence of record not available in the confessional pulpit or on the lecture platform, a freedom from the taboos of instant communication over the ephemeral, censored media of the air, and play of style and detail not for sale in any kind of who’s who on earth” (Lillard, 1956, 1).

Ainutlaatuisesti omaelämäkerran tekee Lillardin mukaan siis sen kirjailijalle antama mahdollisuus täydellisyyteen. Siinä kirjailijalla ei ole aika- eikä sisältörajoitteita, eikä muita kirjoittamisen häiriötekijöitä⁴. Se onkin lähes ihanteellinen väline kertoa täydellinen, koherentti tarina omasta elämästä, juuri niinkuin kirjailija sen itse haluaa. Omilla valinnoillaan kirjailija voi vaikuttaa siihen, ketkä tekstin tulevat lukemaan, keitä se kiinnostaa, ja millaiseksi kirjoittaja ja muut piirtyvät lukijoiden mielissä.

2.3.3. Totuudellisuus ja todennettavuus

Eakin (1985, 3) paaluttaa omaelämäkertoja tutkivat lähinnä kahden ääriluokan väliin. Hänen mukaansa historioitsijat ja yhteiskuntatieteilijät perinteisesti etsivät verifioitavia faktoja ko. teksteistä. Kirjallisuudentutkijat puolestaan rinnastavat omaelämäkerrat lähinnä novelleihin, mielikuvituksen tuotteisiin. Eakin itse päätyy puhumaan nk. omaelämäkerrallisesta totuudesta, joka syntyy vähitellen prosessista, jossa muistelijä löytää itsestään jotain uutta, ja seurauksena uusii omakuvaansa. Näin ollen, joskus muistelu antaa kirjailijalle mahdollisuuden eräänlaiseen uudestisyntymään oman uudelleenmuistelun kautta.

Ihmisen autobiograafisen muistin tutkiminen on verrattain uusi kiinnostuksen aihe kognitiivisessa psykologiassa (Conway, 1990). Paitsi että psykologisessa tutkimuksessa perinteisesti jaetaan muisti eri lajeihin (Autobiographical memory, autobiographical fact, episodic

---

⁴ Kirjailijan itsenäisyys on ehkä enemmän teoreettinen ihannetilanne. Käytännössä, jos kyse ei ole omakustanteesta, esim. kustantajalla ja/tai rahoittajalla saattaa olla hyvinkin paljon kirjoittajan itsenäisyyttä rajoittavia toiveita kirjan sisällön suhteen.

memory, semantic memory), eri luokkia näyttää esiintyvän myös omaelämäkerrallisen muistin sisällä. Tällä hetkellä ko. luokituksen tarkat perusteet ovat kuitenkin vielä selvittämättä.

Muistiin liittyvässä tutkimuksessa usein käsitelty ongelma koskee faktan ja fiktion suhdetta, kysymystä, onko autobiograafinen muisti tarkka, ja tarjoaako se "tosia" muistoja? Conwayn (1990, 9-11) mukaan kysymykseen ei ole tämänhetkisen tutkimuksen valossa tyhjentävää vastausta. Muistiin vaikuttavat paitsi aikanaan havaitut ja aistitut tapahtumat (jotka luonnollisesti vaihtelevat havaitsijoiden välillä), myös muistelijan parhaillaan eletyn hetken ajatukset, toiveet, pyrkimykset, jne. Terveiden ihmisten muisti on Conwayn mukaan kaiken kaikkiaan verrattain tarkka, ja todella merkitykselliset muistivirheet ovat suhteellisen harvinaisia.

Muistamisessa korostuukin muistelijan tapahtumille aikanaan antama merkitys, tulkinta, joka osaltaan syntyy vuorovaikutuksesta ihmisen aiemman tiedon/kokemusten ja muistin kanssa. Pascal (1965, 29) ilmaisee asian niin, että omaelämäkirjailija ei kerro tosiasioita vaan kokemuksia, jotka syntyvät vuorovaikutuksesta ihmisen ja tosiasioiden tai tapahtumien välillä.

Norman Denzin (1989, 23-25) yhtyy Conwayn ja Pascalin johtopäätökseen, mutta hieman erilaisen päättelyn jälkeen. Denzinin mukaan koko kysymys "totuudellisuudesta" ei ole mielekäs, koska ei ole kuitenkaan mahdollista tarkistaa suurinta osaa kirjailijan elämästään kertomista "faktoista". Lisäksi, kuten jo mainittu, ihmisten reseptiot samoista tapahtumista joka tapauksessa vaihtelevat. Siksi onkin parempi puhua fiktion tai faktan

asteisuudesta kuin joko/tai totuudesta. Tämä sopii hyvin yhteen Renvallin määritelmänkin kanssa.

Omaelämäkertoja jotka kuvaavat Neuvostoliiton sisäisiä tapahtumia on Gettyn (1985, 4-5) mukaan käytetty jossain määrin historiankirjoituksen lähteinä. Tämä menettelytapa voi hänen mukaansa olla petollinen varsinkin kun tiedot kirjatusta tapahtumista perustuvat usein pelkkiin omiin arvailuihin tai kuultuihin huhuihin. Myös Getty pitää muistelmia arvokkaina lähinnä siinä mielessä miten ne kuvaavat henkilökohtaisia kokemuksia tietyistä tapahtumista ja näiden kokemusten psykologista vaikutusta ko. henkilöihin.

Politiikan tutkijoille muistelmat voivat toisaalta olla aivan verraton apuväline. Muistivirheet, erilaiset painotukset, merkittävien tapahtumien poisjätto jne. antavat oivia johtolankoja mielenkiintoisten poliittisten aspektien löytämiseen. Muistelmat kuvaavat lisäksi hyvin kirjailijan omaa persoonallisuutta ja tietoisuutta⁵. Ne kertovat miten kirjailija koki itseään ympäröivän todellisuuden (Pascal, 1965, 11-12), mutta ne kertovat kirjoittajasta väistämättä myös nykyisyydessä, kirjoitushetkellä

2.3.4. Politikointi

Paitsi muisti, muistelmien sisältöön vaikuttavat luonnollisesti myös kirjoittajan tietoiset valinnat. Muistelmilla voi olla selvä poliittinen

---

⁵ Paavo Väyrysen hiljattain kirjoittamien "On totuuden aika I-II" kirjojen otsake herätti julkaisuhetkellä huomiota nimenomaan lupauksestaan totuudellisuuteen. Väyrynen itse kuitenkin koko ajan puhui "omasta totuudestaan", eli hän ilmeisesti käytti totuuskäsitettä yllämainitussa, laajemmassa merkityksessä; koska ihmiset havaitsivat ja tulkitsevat asioita eri tavoin, tapauksesta riippuen ei ole välttämättä vain yhtä totuutta.

aspekti, tarkoitusperä (joka esiintyy jokaisella julkaisevalla kirjoittajalla; miksi muuten julkaista?). Teksti on kirjailijalle politikoinnin, itselegitimoinnin ja häviäjien historian esiintuonnin väline; se kirjoitetaan aikalaisten harhauttamistarkoituksessa, kostoksi tai kiitokseksi vanhoista tapahtumista, tai vauhdittamaan jotain nykyistä tavoitetta. Tarkoituksena voi olla myös peittää asioita⁶, jotka eivät kestäisi päivänvaloa.

Omaelämäkerran kirjoittamisella, politikoinnilla, on seurauksensa. Toisaalta se saattaa johtaa toivottuun tulokseen, "hankkeen" etenemiseen, tai kynnyksen madaltumiseen pyrittäessä esim. johonkin uuteen viiteryhmään. Mutta yhtä hyvin teksti voi polttaa kaikki sillat kirjailijan takana. Tahallisesti tai tahattomasti kirjailija saattaa sulkea itsensä lopullisesti joukosta⁷.

Tässä mielessä omaelämäkerran kirjoittaminen on mitä selvimmin poliittinen teko, ja voi johtaa hyvinkin mullistaviin muutoksiin kirjoittajan elämässä. Omaelämäkertojen poliittisessa tulkinnassa tähän miksi-kysymykseen vastaaminen on mitä mielenkiintoisin, ja siksi olennaisen tärkeä osa tulkintaa.

---

⁶ Klassinen tapaus tästä on esimerkiksi George Orwellin kirjassa "1984" (1949). Siinä "The Ministry of Truth" jatkuvasti uudelleenkirjoitti historiaa vastaamaan Puolueen (Ison Veljen) asettamia sen hetkisiä poliittisia tavoitteita. Vallanpitäjien havittelemassa (ja lopulta saavuttamassa) ihannetilassa kansalaisen ei ollut enää mahdollista selvittää, ilman omaa tai muiden kokemusperäistä tietoa, "mitä menneisyydesä todella tapahtui?" Puolueen tavoitteena oli hallita yksin totuutta, joka aivan oikein ymmärrettiin hyvin tärkeäksi vallan ylläpitämisen ja vahvistamisen välineeksi.

⁷ Hyvä esimerkki tahattomasta itsensä poissulkemisesta joukosta on tapahtumaketju, jonka Tanskan EU-komissaari Ritt Bjerregaardin muistelmat alkukuukausistaan komissiossa aiheuttivat. Syksyn -95 ilmoitus tulevasta julkaisusta, ja etukäteistiedot kirjassa esiintyvistä luottamuksellisina pidetyistä keskusteluista, herätti niin suurta julkisuutta, ja pahaa verta työtovereissa, että Bjerregaard peruutti koko julkaisun. Hänen kohdallaan vahinko ehti kuitenkin jo tapahtua. Vaikka hän säilyttikin muodollisesti korkean asemansa komissiossa, hänen luottamuksensa poliitkolle tärkeässä sisäpiirissä kärsi suuren kolhun. Poliitkolle asia voi olla lähes sama kuin kuolema.

Sisällöltään neuvosto-vastaisten muistelmien julkaisulla oli aikanaan usein selvä poliittinen funktio osana antikommunistista "tiedotusta", vaikka kirjailijat tekstin sisältämien argumenttien tehon säilyttämiseksi asian pääsääntöisesti kielsivätkin. Esimerkiksi kirjailijan yhteiskunnallinen asema saattoi toisinaan vaatia pidättyvyyttä liian jyrkistä sanakäänteistä⁸.

2.3.5. Rakenne

Yleinen - joskaan ei aina tahallinen - piirre omaelämäkerroissa on kirjoittajan tendenssi muuntaa omaa roolia kertomuksessa edullisemmaksi tai muuten suuremmaksi ja kunniakkaammaksi kuin se tosiasiasa oli. Tarinaa hieman muokaten - vaikka tiedostamattakin - muistelijä voi mm. löytää uusia, hyväksyttäviä perusteluja menneelle ja itselleen myöhemmin kiusalliseksi osoittautuneelle toiminnalleen. Myös tapahtumien esittäminen kertomuksessa on usein hyvin valikoivaa. Ihmisillä on menneisyydessään tapahtumia joita ei kerta kaikkiaan haluta muistella. Siksi niitä, vaikka merkittäviäkin, ei sisällytetä muistelmiin lainkaan (Critchfield, 1984, 42-43).

Kuten edellä jo todettiin, muistelijä ei myöskään pääsääntöisesti kerro koko totuutta (Lillard, 1956, 4). Näin on, koska kirjailija ei halua kertoa sitä, ei yksinkertaisesti itsekään tiedä (vrt. Denzin) kuin osan totuudesta tai ei ole olemassa yksiselitteistä totuutta.

---

⁸ Kun Richard Crossman toimitti kuuluisan "The God that Failed"-kirjansa, hän julkistamishetkellä kiisti jyrkästi kaikenlaiset poliittiset tarkoitukset. Yksi kirjoittajista, Arthur Koestler, paljasti vuosikymmeniä myöhemmin että kirja oli nimenomaisesti suunnattu kommunismia vastaan. Parlamentin jäsenenä Crossman ei vain halunnut aiheuttaa skandaalia politikoinnillaan (Laqueur, 1994, 24).

Kertomusteknisesti kääntymysteksteissä on melko yleistä puhua "minä"-äänien sijasta "me"-äänellä. Näin annetaan lukijalle kuva, että kirjailija puhuu koko sukupolvensa mandaatilla. Usein on tapana myös vältellä oman kertomuksen liian yksityiskohtaista esiintuomista. Sen sijaan kertomuksen uskottavuutta ja edustavuutta pönkitetään tuomalla esiin muiden kokemuksia ja esimerkkejä (Critchfield, 1984., 49).

Denzinin (1989, 22) mukaan "[...] biographical texts will typically be structured by the significant, turning-point moments in a subject's life". Kertomus kulkee käännekohdasta eli epifaanista toiseen. Ilot ja surut tai huippukohdat ja pettymykset voivat olla tämänkaltaisia käännekohtia kertomuksessa.

2.4. Sovjetologiasta

2.4.1. Ideologinen jako

Akateemisessa neuvostotutkimuksessa, sovjetologiassa, ideologisiin preferensseihin pohjautunut jako on perinteisesti pitänyt tutkijoita kaivautuneina syvälle taisteluhautoihin. Kiitos Neuvostoliiton lakkauttamisen ja arkistojen aukaisemisen, lähentymistä on kuitenkin tapahtunut viimeisinä vuosina ennen kaikkea Stalinin ajan tulkinnoissa (kts. Laqueur, 1994). Muutamat sovjetologian käsittelemät (iäisyys)kysymykset ovat silti yhä entisellään:

2.4.2. Iäisyyskysymykset

Oliko Neuvostoliiton romahdus todiste sosialismin kyvyttömyydestä toimia, vai oliko neuvostososialismi ehkä vain epäonnistunut muunnos 'todellisesta' sosialismista⁹ ? Oliko sosialismin epäonnistumiseen syynä vain väärä kasvualusta, takapajuinen Venäjä? Olisiko Lenin toiminut kuten Stalin myöhemmin, vai oliko Stalin vain luonnollinen jatkaja, eräänlainen historiallinen välttämättömyys, jo aloitetulle politiikalle? Missä vaiheessa Neuvostoliiton heikentyminen alkoi; heti ensi hetkistä vai vasta myöhemmin esim. Stalinin kuoleman jälkeen? jne.

“Entä jos ...”-tyyppisiin kysymyksiin vastaaminen jälkeinpäin on parhaimmillaankin vain arvuuttelua. ”Lopullista” tuomiota ja analyysia Neuvostoliiton romahdukseen johtaneista syistä ei luonnollisestikaan ole tulossa. Tutkimusta ja tulkintaa vaikeuttaa erityisesti, että tapahtumat ovat edelleen niin lähellä nykypäivää. Tutkijoiden on perin vaikeaa tarttua kooltaan niinkin valtaisaan ja monisyiseen aiheeseen ilman tarvittavaa historiallista perspektiiviä.

---

⁹ Taloustieteessä yksi varhaisimmista neuvostososialismin kritisoijista oli nk. itävaltalainen koulukunta, jonka teorioiden pohjalle myöhempi läntinen kritiikki pitkälti perustui. Esim. yhden itävaltalaisen koulukunnan tunnetuimman edustajan, F.A. Hayekin mielestä jo sosialismin teoreettisissa perustuksissa tulee esiin sen kaltaisia virheitä, ristiriitaisuuksia ja suoranaisia väärinkäsityksiä (mm. väite, että keskusjohto tai kollektiivinen hallinto osaisi järjestää vapaasti, spontaanisti toimivia markkinoita paremmin yhteiskuntasuhteet ja -järjestyksen), että siten sen yhden lapsen, neuvostososialismin virheet ja suoranaisten epäonnistumisen oli jo ennaltakäsin nähtävissä (Hayek, 1988, 6-7).

2.4.3. Sovjetologian tulevaisuus

Tutkijoiden vielä empiessä, tiedotusvälineet ovat olleet selvästi rohkeampia kannanotoissaan. Sosialistisen järjestelmän romahdus, “kuolema”, on usein tulkittu todisteeksi paitsi kapitalistisen järjestelmän ylivoimaisuudesta, välillä myös moraalista oikeellisuudesta. Niinikään sosialismi ja kapitalismi on usein mielletty täysin vastakkaisiksi järjestelmiksi, joilla ei olisi lainkaan yhteneväisyyksiä.

Sovjetologit ovat kuitenkin nykyisellään varsin yksimielisiä, ettei sosialismi ole hävinnyt tai välttämättä edes häviämässä, puhumattakaan sen kuolemasta. Esimerkiksi maailman väkirikkain valtio, Kiina, harjoittaa edelleen omaa muunnostaan sosialismista, ja osa sosialismin perustavista ideoista elää ja voi yhä hyvin esim. pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa¹⁰. Kapitalismikaan ei esiinny missään puhtaassa muodossaan. Marxin ennustamia eteneviä kriisejä kapitalismi on onnistunut välttämään osin sosialismista lainatuilla ideoilla.

Aatteet ja ideologiat eivät myöskään kuole samalla tavalla peruuttamattomasti kuin ihmiset; mikään ei estä neuvostosocialismia heräämästä henkiin. Ajan kuluessa historian tulkintojen kirjo edelleen epäilemättä laajenee, ei vähiten vielä tutkimattomien neuvostoarkistojen avautumisen myötä, ja tällöin pystytään

---

¹⁰ Selvä paralleeli tähän on 1960-luvulla taloustieteessä käyty keskustelu sosialismin ja kapitalismin vähittäisestä konvergoitumisesta. Kts. myös Schumpeter, 1942.

nykyhetkeä paremmin arvioimaan neuvostososialismin jäämistöä¹¹.

3. LOUIS FISCHERIN ELÄMÄSTÄ¹²

Louis Fischer syntyi 1896 Philadelphiassa juutalaisperheeseen. Hänen vanhempansa, David ja Sifrah, muuttivat Ukrainasta Amerikkaan pakoon Aleksanteri III:n hallintoa. Perhe asui siirtolaisille tyypillisessä slummissa, jossa Louis oppi tuntemaan paitsi äärimmäisen köyhyyden, myös anti-semitismin.

Kurjasta ympäristöstään huolimatta, tai ehkä juuri sen ansiosta, koulussa ja lukiossa hän menestyi erinomaisesti. Kirjoitusten jälkeen hän suoritti kaksivuotisen opettajakoulutuskurssin, ja opetti sitten vuoden Philadelphialaisessa lukiossa journalismia ja englannin kieltä.

1916 Fischer värväytyi sionismin innoittamana brittiarmeijan juutalaislegioonan. Britithän lupasivat edistää juutalaisten oman valtion perustamista. Useissa eri asemapaikoissaan hän ei joutunut toivomiinsa aseellisiin taisteluihin, eikä juutalaisvaltio-ajatus muutenkaan tuntunut edistyvän. Niinpä hän, pettyneenä, palasi Amerikkaan 1920, jossa tapasi tulevan vaimonsa, Bertha Markin. "Markoosha" oli arvostetun latvialaisen juutalaisperheen tytär, ja

¹¹ Sovjetologia on kiinnostava saareke akateemisessa historiantutkimuksessa; siinä tutkimustuloksiin vaikuttivat poikkeuksellisen paljon tutkijan omat poliittiset preferenssit. Kirjassaan "The Dream That Failed" (1994) Walter Laqueur osoittaa taitavasti historiallisen tutkimuksen kehityksen sovjetologiassa. Perinteisesti tutkimus on jakautunut leireihin paljolti sen mukaan mikä oli tutkijan yleinen suhtautuminen Neuvostoliittoon. Seurauksena erilaisten tulkintojen kirjo oli hämmäntävää suuri. Saman asian voi todeta itse kukin henkilökohtaisesti vertailemalla esimerkiksi Neuvostoliitossa ja Yhdysvalloissa julkaistuja tietosanakirjoja keskenään. Jako ei kuitenkaan erityisesti noudattanut maantieteellisiä jakoja. Kun glasnostin ja myöhemmän Neuvostoliiton hajonamisen myötä on saatu uutta tietoa eri toten Stalinin ajasta ja sen kauhuteoista, Neuvosto-myötäinen fraktio on joutunut yhä ahtaammalle puolustaessaan esim. Stalinin toimia.

¹² Crowl (1982)

opiskellut mm. Saksassa, ennenkuin pakeni sotaa New Yorkiin. 1921 Fischer seurasi häntä Eurooppaan, josta Markoosha oli saanut toimen Venäjän ulkoministeri Tshitsherinin eurooppalaisesta avustajistosta.

Fischer päätti yrittää elättää itseään lehtimiehenä, ja hän sai toimeksiannon The New York Evening Postin päätoimittajalta kirjoittaa joitakin sodanjälkeistä Eurooppaa kuvaavia artikkeleita. Fischer kiertelikin ympäri Eurooppaa, käyden vuonna 1922 ensi kertaa Venäjällä. Vähitellen hän sai yhä enemmän toimeksiantoja sanoma- ja aikakauslehdiltä. Hänen kirjoituksiensa julkaisijoihin kuuluivat mm. Jewish Tribune and Hebrew Standard, The Nation (myöh. vakituinen työnantaja), London Daily Herald ja Baltimore Sun.

Lehtimiehenä Fischer kierteli 1920- ja -30-luvuilla laajasti ympäri Eurooppaa ja Aasiaa viettäen tästä ajasta neljätoista vuotta Neuvostoliitossa. Samoin hän säännöllisin väliajoin vieraili Amerikassa laajoilla luentokiertueilla, joissa hän asiantuntijana esitteli ja ruoti Neuvostoliiton viimeaikaista kehitystä uteliaan amerikkalaisyleisön kuunnellessa ja kysellessä. Liberaaleissa intellektuellipiireissä Fischer saavutti-20-luvun lopulla julkimon aseman, ja häntä pidettiin jopa eräänlaisena neuvostoasioiden auktoriteettina erityisesti vuonna 1930 julkaistun mittavan "The Soviets in the World Affairs" kirjan jälkeen.

Espanjan sisällissota puhkesi 1936, ja kun pelkkä tapahtumien reportointi ei Fischerin mukaan auttanut tarpeeksi laillista Manuel Azañan johtamaa hallitusta, hän värväytyi kansainväliseen prikaatiin. Näin hän osallistui Espanjan sisällissotaan vuosina 1936-37 tasavaltalaisten lipun alla taistelussa Hitlerin ja Mussolinin

tukemia, kenraali Francon johtamia fasisteja vastaan.

Fischer jätti neuvostososialismin, ja muutti perheensä kanssa pois Neuvostoliitosta vuonna 1939. Neuvostosympatioistaan huolimatta Fischer ei koskaan liittynyt kommunistisen puolueen jäseneksi, ammattinsa ja vaimonsa kautta hän kyllä tunsikin henkilökohtaisesti Neuvostoliiton poliittisen johdon jäseniä.

Toista maailmansotaa seuranneiden parikymmenen vuoden aikana Fischer matkusteli laajalti ympäri maailmaa, viettäen erityisen paljon aikaa Intiassa, haastatellen mm. Mahatma Gandhia. Neuvostoliittoon hän palasi, lomamatkalle, ensimmäisen kerran vasta 1956.

Matkastaan ja sen jälkeisistä tunnelmista hän kirjoitti kirjankin; "Wiedersehen mit Moskau". Elämänsä viimeiset kymmenen vuotta Fischer työskenteli Princetonin yliopistossa New Jerseyssä. Hänen kirjansa "The Life of Lenin" sai "The National Book Award for History and Biography"-palkinnon vuonna 1965. Louis Fischer kuoli vuonna 1970.

Arvioitaessa Fischerin panosta ja merkitystä, esimerkiksi James J. Martinin mielestä Fischer oli vuoteen 1939 mennessä

"written more lines in praise of the Communists [...] and influenced more people in their attitudes toward the Soviet Union than probably all other liberal journalist specialists on Russia combined" (Siteerattu teoksessa Crowl 1982., 5).

Fischerin artikkeleita ja esiintymistä pidettiinkin pääsääntöisesti myötämielisinä neuvostohallitukselle, jopa niin että eräässä luentotilaisuudessa Amerikassa häntä epäiltiin neuvostoagentiksi.

Tilannetta ei parantanut se, että neuvostajohtokin (mm. Karl Radek) kiitteli muutaman kerran julkisesti Fischerin "totuudenmukaista" reportointia (kts. Crowl 1982, 6).

4. AMERIKKA JA SOSIALISMI

4.1. Mielipideilmasto

Amerikkalaiset saivat neuvostososialismissa kilpailijan omille ihanteilleen. Vaikkakin sosialismin konsepti oli monilta kohdiltaan täysin amerikkalaisten arvojen vastainen (kansainvälinen vallankumous, proletariaatin diktatuuri, yksityisomaisuuden ja voiton vastaisuus, ateismi), olisi Peter G. Filenen (Filene, 1968, ix) mukaan väärin sanoa amerikkalaisten olleen aina sitä vastaan, tai pitäneen sitä yksioikoisen pahana. Filene on jakanut maailmansotien välillä amerikkalaisten mielipiteet neuvostososialismista kolmeen pääjaksoon.

4.1.1. Kansa vapautuu

Filenen mukaan helmikuun vallankumousta tervehdittiin Amerikassa pääosin ilolla. Kaikki sankaritarinan ainekset olivat paikalla, kun raskaan ikeen alla ollut kansa taisteli vapaudestaan, pyrkien tsaarinvallasta demokraattisiin uudistuksiin, kuten uskottiin. Samalla uskottiin Venäjän tapahtumilla olevan myönteinen vaikutus maailmanrauhaan. Epäluuloa, kritiikkiä ja vihamielisyyttäkin aiheuttivat lähinnä bolševikkien lokakuun vallankumouksen jälkeen julistamat tavoitteet, jotka olivat ristiriidassa amerikkalaisten arvojen kanssa (Filene, 1968, 1-46).

4.1.2. Nopea yhteiskunnallinen kehitys

Vuosina 1921-32 edellämainitut epäluulot alkoivat haihtumaan. NEP:pin aloittamista pidettiin selvänä merkinä sosialismin liikkumisesta kapitalismin suuntaan ja erityisesti amerikkalaiset liikeyritykset näkivät Venäjän talouden potentiaalisena kasvualueena, ja pyrkivätkin kannustamaan poliitikkoja kehittämään maiden välisiä suhteita (Filene, 1967, 269-270).

Yleinen mielipide muuttui 1920-luvun kuluessa yhä suvaitsevammaksi bolševikkeja kohtaan, ei vähiten joidenkin amerikkalaisten kommunistien Yhdysvalloista karkotuksien (vrt vapaaehtoiset "toivioiretket") ansiosta. Ammattiliittojen asemaa yritysten hallinnossa ja ilmaista valtiollista terveydenhoitoa pidettiin suorastaan edistyksellisinä konsepteina. Kauden lopussa Amerikassa, suuren romahduksen jälkipyörteissä, velloi voimakkaana kysymys kapitalismin olemuksesta ja mahdollisuuksista (kts. Terkel, 1970), ja samalla Neuvostovenäjää tarkasteltiin yhä useammin ennen kaikkea kiinnostavana kokeena toisenlaisen talousjärjestelmän mahdollisuuksista (Filene, 1968, 47-97, kts. myös Draper, 1960).

Fischerinkin mielestä Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat vielä 1920-lopussa monessa suhteessa varsin samanlaisia. "Russia today presents a parallel to the United States in its reconstruction period a decade or more after the American Civil War. [...]. A striking similarity of approach, psychology, pioneering spirit, and confidence characterizes the builders of Soviet Russia and of America" (Fischer, 1930, 763).

Monet ajan tavallisesti epäpoliittisetkin kirjoittajat näkivät kommunismin mahdollisena välineenä lisätä sosiaalista oikeudenmukaisuutta Yhdysvalloissa. Laajat kansanjoukot, ja erityisesti liberaalit puolestaan uskoivat, ei kommunismin, mutta keskusjohtoisen taloudellisen suunnittelun olevan mahdollinen ratkaisu laman runteleman talouden ongelmiin (Filene, 1967, 271). Yleisen sympatian huippu sattui suunnilleen samoihin aikoihin, kun Amerikka solmi diplomaattisuhteet, ja tunnusti Neuvostoliiton marraskuussa 1933.

Tunnustuksen ja sympatian huipun samanaikaisuus tuskin oli sattuma, joskaan jälkimmäinen tuskin oli suoranainen syy edelliseen. David Mayersin (Mayers, 1995, 101-102) mielestä syitä suhteiden normalisointiin oli lähinnä kaksi. Taloudellisella puolella painoi usko Venäjän (160 miljoonaa asukasta) ja USA:n välisen kaupan lisääntymiseen, sekä amerikkalaisille yrityksille annettava mahdollisuus investoida luonnonriikkaaseen Siperiaan.

Taloudellinen argumentti oli luonnollisen painava laman runtelemassa Amerikassa. Turvallisuuspoliittisella puolella yhteistyön toivottiin pidättelevän Japanin laajentumispyrkimyksiä Kauko-idässä ja Mantsuriassa, sekä Hitlerin mahdollista halua muuttaa Versaillesin rauhanratkaisua.

4.1.3. Kehityksen suunta kääntyy

Ajanjakson 1933-40 aikana mielide alkoi kääntyä jälleen varauksellisempaan suuntaan. Amerikkalaisia pohditutti yhä

enemmän vapauden rajoitukset, joista kuultiin uutisia kiihtyvään tahtiin. Monelle selvä merkki uhasta, ja siitä, ettei neuvostososialismi kunnioita vapauden käsitettä, oli sen hyökkäys pienen vapaan Suomen kimppuun talvella 1939 (Filene, 1968, 98-140). Vastaavasti Amerikassa alettiin 1930-luvulla hiljalleen toipua lamasta, ja siellä valtio otti aikaisempaa aktiivisemmän roolin esim. sosiaalipoliittisissa kysymyksissä (Hofstadter, 1955).

Christopher Laschin (1962, 219-220) mukaan amerikkalaisten pitkään kestänyttä myötämielistä suhtautumista sosialismiin 1920-luvulla selittää osaltaan monien vankkumaton usko oman järjestelmänsä hyvyyteen. Koko maailmaa haluttiin auttaa omaksumaan nk. Amerikan malli, jonka uskottiin olevan yhteiskunnallisen kehityksen saralla parasta mitä koskaan oli kehitetty tai kehittynyt.

Vaikka Venäjän kehitys ei tähän suuntaan edennytäkään, siltikin uskottiin olevan vain ajan kysymys, milloin vallankumouksen johtajat ymmärtäisivät virheensä, ja muuttaisivat suuntaa. Vaikka muutosta toivottuun suuntaan ei vuosien kuluessakaan tapahtunut, usko oman amerikkalaisen systeemin historiallisesta vääjäämättömyydestä (vrt. Marx) ja mahdollisuudesta Venäjällä pysyi sitkeästi hengissä.

4.2. Järjestäytynyt sosialismi Amerikassa

Sosialistisen muutoksen piti alkaa nimenomaan kehittyneimmistä teollisuusmaista, joissa kapitalistit ja työtätekevä väestö ennen pitkää ajautuisivat sovittamattomaan eturistiriitaan. Ja kuten

tiedetään, Amerikka oli noussut, päättäen Britannian vuosisataisen hegemonian, ensimmäisen maailmansodan jälkeen maailman johtavaksi kansantaloudeksi, teollistumisen lippulaivaksi.

Silti, “sorrettujen kriittinen massa” ei noussut edes merkittäväksi vastapainoksi porvaristolle. Toisaalta, todennäköisesti (näkyvämpi) henkinen järjestäytyneisyys oli paljon pitemmällä kuin mihin selvemmin havaittavissa oleva puoluejärjestäytyneisyys Amerikassa koskaan ylsi (kts. esim. Draper, 1957)

4.2.1. Sosialismin vastaiset yhteiskuntarakenteet ja arvot

Syiksi sosialismin heikkoon menestykseen kapitalistisessa Amerikassa (kts. esim. Bell, 1952) on usein tarjottu amerikkalaisen yhteiskunnan eurooppalaisista poikkeavia erityispiirteitä; voimakasta yhdenvertaisuuden tunnetta, suurempaa mahdollisuutta sosiaaliseen liikkuvuuteen, voimakasta sitoutuneisuutta liberalismiin, kaksi-puoluejärjestelmän rajoituksia, nopeasti kohoavaa elintaso, työvoiman mahdollisuutta neuvottelemalla parantaa asemaansa, jne. Tämän teorian mukaisesti olisi ymmärrettävää, etteivät kommunistit koskaan saavuttaneet todella merkittävää asemaa Amerikassa.

4.2.2. Kommunistisen puolueen dogmaattisuus

Selitys tuntuu kuitenkin väistämättä paljastavan vain osan totuudesta. Daniel Bellin (Bell, 1967, viii-xiii) mukaan syynä oli ennemminkin Amerikan kommunistisen puolueen rakenne sekä kyvyttömyys sopeutua paikallisten olosuhteiden asettamiin ehtoihin.

Puolueen organisaatio oli hänen mukaansa joustamaton, äärihierarkkinen, ja puolueen johto seurasi vanhakantaista marxistista dogmaa huomioimatta riittävästi tapahtumia ympäröivässä yhteiskunnassa¹³. Bell toteaaakin, että

“At one crucial point after another, when the socialist movement could have entered more directly into American life - as did so many individual socialists who played a formative role in liberal political development - it was prevented from doing so by its ideological dogmatism” (Bell, 1967, ix).

Tässä suhteessa Bell rinnastaa toisiinsa niin Saksan ja Ranskan kuin myös Amerikan sosialistiset puolueet 1920- ja -30-luvuilla. Kaksi ensin mainittua saivat tosin Amerikan puoluetta enemmän jalansijaa yhteiskunnissaan, lopputuloksen, eli vallankumouksen toteutumisen suhteen kaikki kuitenkin epäonnistuivat.

Päinvastoin kuin edellämainitut puolueet, Venäjällä Lenin ja hänen seuraajansa NKP:ssä osoittivat suurta taituruutta kontekstijohtoisessa politiikassa; he seurasivat tarkasti poliittista ympäristöään, ja käyttivät etevästi, tarvittaessa kyseenalaisinkin keinoin, hyväkseen havaitsemansa historialliset tilaisuudet (kts. Nomad, 1961).

Bellin ajatusta jatkaen, Amerikan kommunistipuolueen kannatusongelma saattoikin siis, nurinkurisesti, johtua puoluejohtajien liian luottamuksesta Marxin historiallisen kehityksen teoriaan, ja vastaavasti liian vähästä huomiosta Leninin painottamaan

---

¹³ Esimerkiksi Richard Wright (1944) antaa tästä mielenkiintoisen omiin kokemuksiinsa perustuvan kuvauksen esseessään; vaikka sosialismi antoi houkuttelevan vapaamielisiltä kuulostavia lupauksia esim. “värisokeudesta rotujen suhteen”, se ei suvainnut minkäänlaista omien toimintatapojensa arvostelua.

kontekstijohtoiseen, pragmaattiseen politiikkaan. Puolueen johdossa uskottiin niin vahvasti sosialismin väistämättömään tulemiseen, kapitalismin kyvyttömyyteen uusiutua, ettei katsottu tarpeelliseksi organisoida puolueen toimintaa tehokkaimmalla mahdollisella tavalla.

Näin ajatellen Amerikan kommunistisen puolueen toiminta oli johdonmukaista ja ymmärrettävää (ja huomattavasti marxilaisempaa kuin Leninin ja Stalinin): miksi murehtia kannatusongelmista, kun tavoite kuitenkin väistämättä toteutuu?

5. TIEDON RAJAT - LEHTIMIEN MOSKOVASSA

Venäjän uusi hallinto alkoi myöntää lehti- ja uutismiehille viisumeita vuodesta 1921, odottaen myönteistä tai vähintäänkin neutraalia raportointia maan tilanteesta. Jos näin ei valvovien viranomaisten mielestä tapahtunut, viisumi saatettiin jättää uusimatta.

Joidenkin "vihamielisiksi" luonnehdittujen tahojen edustajille (hetken ml. The New York Times) viisumeja ei myönnetty aluksi lainkaan. Sensuurin, ja viisumivaikeuksien seurauksena jotkut länsimaiset reportterit siirtyivätkin mm. Baltian maihin. Heti vallankumouksen jälkeinen, sekasortoinen aika, oli kaikkein vapainta tiedonsaannin suhteen, mutta vähitellen kontrolli ulkomaisten lehtimiesten suhteen alkoi kiristyä (Crowl, 1982, 1-6).

Walter Laqueur kuvaa Moskovassa asuneiden ulkomaalaisten tilannetta mm. seuraavasti:

“They were subject to the strictest control; their phones were tapped; they lived in houses allocated to foreigners only, and were cut off from the rest of the population in every possible way. Police followed them wherever they went. [...] Foreign observers were reduced to getting information from Soviet radio (and later television), the central newspapers, official announcements, and occasional guided tours of such places as the Lenin Library and perhaps the occasional showcase kolkhoz (collective farm). [...] in the main they were talking to one another. [...] Even the best informed foreigners did not know how many Soviet citizens had been arrested or executed, or how well (or badly) the Soviet economy performed” (Laqueur, 1994, 22-23).

Edellämainittu päti jossain määrin myös kommunistisen puolueen sisäisiin rutiineihin; “hankalia” henkilöitä mm. “kominternoitii” pois tapahtumien keskipisteestä. Fischer itsekin oli jossain määrin tunnistanut tiedonhankinnan ongelmallisuuden kirjoittaessaan mm., että:

“Everybody who has worked in European capitals knows that Foreign Offices, embassies, newspaper men and even private individuals are regularly offered documents, alleged treaties, letters or oral information by persons of varied repute who demand their fee. Such material or may not be authentic, but where the proof is lacking, as it usually is, one must rely on ones’s own estimate of the plausibility of the information thus made available” (Fischer, 1930, 441).

Whitman Bassowin arvion mukaan komennukselle lähetettyjen lehtimiesten ennakkotiedot Venäjältä olivat pääsääntöisesti olemattomat. Sen tiedon minkä he omasivat saapuessaan, he olivat yleensä lukeneet joko John Reedin kirjasta tai omista sanomalehdistään. Koska käytännössä kukaan heistä ei osannut

venäjää, neuvostohallinnon “ystävällisesti” etsimät sihteerit lukivat heille aamuisin hallituksen sanomalehtien (pa. Pravda ja Izvestija) artikkeleita.

Näistä lehtimiehet poimivat mielenkiintoisimmat, ja kirjoittivat lyhennelmät kotilehdilleen. Vain virallisia, sisäisen sensuurin jo läpäisseitä neuvostolähteitä sai käyttää jutuissa, ja ennen lennätintä juttu piti vielä hyväksyttää ulkoministeriön lehdistöosastolla. Toki sensuuria myös ansiokkaasti kierrettiin; juttuja esim. naamioitiin henkilökohtaisiksi kirjeiksi, suorien lainauksien väliin kirjoitettiin omia kommentteja, käytettiin salakieltä sekä diplomaatteja, liikemiehiä ja turisteja kuriireina (Bassow, 1988, 50-67).

Lehtimiehillä, kuten myös lehtien kustantajilla, oli kuitenkin omissa intresseissä noudattaa sensuurin määräyksiä. Jos määräysten rikkominen paljastuisi paikallisille viranomaisille seurauksena saattoi olla karkotus maasta, kuten esim. George Seldesille, Francis McCulloughille, Percy Noelille, ja Bella ja Sam Spewackille kävi 1923, ja Eugene Lyonsille¹⁴ 1934, ja sitä kautta ehkä työpaikan (uutislähteen) menetys. Kirjeenvaihtajan työssä Venäjällä joutuikin jatkuvasti tasapainoilemaan terveen itsesuojeluvaiston ja todenmukaisen uutisvälityksen välillä.

Edellä mainitun periaatteen tiedostaminen vaikutti epäilemättä lehtimiesten toimintaan; todennäköisesti sitä enemmän mitä enemmän kyseisellä henkilöllä olisi menetettävää karkotuksen tapahtuessa. Vastaavasti kun ulkomaalaisen poliittinen luotettavuus

---

¹⁴ Karkotuksen seurauksena, Lyons oli yksi ensimmäisistä Moskovan kirjeenvaihtajista, joka arvosteli Neuvostoliittoa avoimesti 1937 julkaistussa kirjassaan “Assignment in Utopia”.

tuli todistetuksi, saattoi esim. uskollisimmille länsimaisille lehtimiehille antaa laajemman pääsyn uutisaiheisiin.

Tämä luonnollisesti vankisti ko. reportterien ammatillista asemaa kriittisimpiin kollegoihin verrattuna, ja kannusti entistä myöte-mielisempiin juttuihin neuvostoyhteiskunnasta. Koti-Amerikassa tuhansien mailien päässä kustantajien oli lähes mahdotonta arvioida juttujen todenperäisyyttä. Itse asiassa juttujen sisältö saattoi olla lähes mitä tahansa, koska “Western views of the Bolshevik reality were distorted either by idealisation or, more commonly, fear, and always by ignorance” (Caute, 1966, 68).

6. SOSIALISMIN VETOAVUUS JA ETOAVUUS

“Bolshevism was a protest against the Europe that had made the First World War and the that followed. It was a protest too against the future war implicit in that peace. My vague sympathy for Soviet Russia was first of all a reaction against the chaos, disunity, dishonesty, and despair of the rest of Europe. I never thought of Soviet Russia as a Utopia. I knew, when I first went there in September 1922, that I was going to a land of starvation. If I had mistakenly expected a paradise I would have been disillusioned after the first glance. In Lenin’s Russia of 1922, I looked not for a better present but for a brighter future. I also expected clean politics and a foreign policy that rejected conquest, colonies, imperialism, and the lying that is often synonymous with diplomacy. I anticipated an equality between people and politicians. [...] [Bolsheviks] [...] threw a searchlight of humor, logic and truth into the blackness of world affairs. [...]. Soviet Russia, was moreover conceived by its creaaters as the kingdom of the underdog. Evolution is the survival of the fittest; civilization is the survival of the unfittest. The Bolsheviks undertook to serve civilization by aiding those handicapped by poor parents inadequate education, bad health and slave psychology” (Fischer, 1941, 46-47).

6.1. Suhde syntyy ja kehittyy

6.1.1. Poliitikot ja politikointi- pahan alku

Fischer ymmärsi bolsevismin protestina. Se oli protesti sotaa, sotijoita ja sodanaiheuttajia vastaan, siis eurooppalaisia valtioita ja niiden johtajia vastaan. Mutta se oli protesti myös lännessä harjoitettavaa huumorintajutonta ja turhan vakavaa, epäjohdonmukaista ja valehtelevaa politiikkaa vastaan (Fischer, 1941, 46-47).

Ensimmäisen maailmansodan alkusyyt aiheuttivat tunnekuohahduksen Fischerin sisässä. "[...] great powers had, by secret treaties, agreed to carve up and share small, helpless nations" (Fischer, 1949, 197). Koti-Amerikkakaan ei ensin tehnyt mitään estääkseen tapahtunutta. Fischer asettui vahvasti paitsi sotaa myös pieniä tai vähemmistöjä sortavia vastaan.

Suurvaltojen johtajien itsekkyyks ja näköalattomuus maailmanpolitiikassa hämmästytti Fischeriä. Hänen mukaansa ensimmäisen mailmansodan edellä länsivaltojen johtajat (ja tsaari) vaikuttivat olevan kiinnostuneempia omien maidensa taloudellisten ja alueellisten etujen ajamisesta kuin maailmanrauhan takaamisesta. Siksi jouduttiin sotaan (ibid., 197).

Maailmansodan kestäessä vasemmiston ja idealistien sankariksi nousi hetkeksi Woodrow Wilson maailman kansat yhdistävine Kansainliitto-ajatuksineen. Intellektuellina Fischer tosin oli varsin varauksellinen Wilsonin suhteen, epäillen hänen mm. olevan 'myrkytetyn' omilla idealistisilla julistuksillaan (Fischer, 1930, 158).

Läntisten poliitikkojen (mm. Lloyd George, Winston Churchill, Georges Clemenceau, Woodrow Wilson) kaksinaamaisuus näkyi Fischerin mielestä esim. siinä, että ne käyttivät vuosien aikana miljoonia dollareita varustaessaan ja tukiessaan neuvostohallituksen vastaisia retkikuntia. Toisaalta samaan aikaan kyseiset hallitukset pitivät virallisesti yllä näennäisen ystävällisiä suhteita bolsevikkihallintoon (ibid., 79).

Malliesimerkkinä edellämainitusta epärehellisyydestä kävi Fischerin mielestä amerikkalaisten diplomatia venäläisten suuntaan keväällä 1918. Toukokuun alussa Amerikan suurlähettiläs Venäjällä, David R. Francis, lähetti kotimaahansa interventiota Neuvosto-Venäjälle puoltavan teleksin, mutta toukokuun lopulla hän julkisessa tiedotteessa totesi Amerikan politiikan olevan puuttumatta Venäjän sisäisiin asioihin. Kuitenkin jo kesäkuussa ensimmäiset amerikkalaiset joukot rantautuivat Muurmanskissa (ibid., 131-132). "American intervention in Siberia was a fruitless, dismal tragedy-comedy. Similarly in North Russia" (ibid., 228).

Länsivaltojen vihamielisyyden esimerkistä käy Fischerin mielestä myös juuri ennen Englannin parlamenttivaaleja 1924 Zinovjevin nimissä julkaistu kirje, jossa Komintern antoi ohjeita paikalliselle veljespuolueelleen koskien tulevia vaaleja ja armeijaan soluttautumista. Fischerin mukaan ko. väärennetyn kirjeen (josta pääministeri MacDonald 1928 tunnusti tietäneensä) julkaisu aiheutti vaaleissa todellisen maanvyörymävoiton konservatiiveille (ibid., 493-498).

Bolsevikit puolestaan toivat Fischerin mielestä raikkaita tuulia kansainväliseen politiikkaan, esimerkiksi liittoutuneiden johtavia poliitikkoja “närkästytettiin” peruuttamalla tsaarin aikana sovittuja aluejakosopimuksia, mm. Persian jako (ibid., 29).

1920-luvun puolivälissä, kun neuvostovalta ei johtajansa kuolemankaan jälkeen osoittanut epävakauden merkkejä, länsivallat alkoivat Fischerin mukaan muuttaa suhtautumistaan Neuvostoliittoon. Aikaisemmasta ulkopolitiikasta (interventio, poliittinen- ja kauppasaarto, rahoitusboikotti, vaatimus velkojen kunnioittamisesta ja omaisuuden palauttamisesta) oli Fischerin mielestä ollut niille itselleenkin enemmän haittaa kuin hyötyä (ibid., 465).

Ulkovallat eivät siltikään vielä suhtautuneet Neuvostoliittoon vertaisenaan. Fischerin mielestä esimerkiksi Saksa näennäisestä ystävällisyydestään huolimatta todellisuudessa vastusti 1920-luvulla Neuvostoliiton teollistumista, koska kehittymätön Venäjä mahdollistaisi sille paremmat vientimahdollisuudet (ibid., 584, 600).

Muutkaan Euroopan suuret valtiot eivät Fischerin mielestä osoittaneet erityistä kiinnostusta Neuvostoliiton tarjouksiin parantaa suhteita. Esimerkiksi Englannin konservatiivihallitus pääministerinään Austen Chamberlain keskittyi Fischerin mukaan enemmänkin todistelemaan muille Euroopan valtioille Neuvostoliiton pahuutta, kuin kehittämään suhteita (ibid., 594-596)

Fischeriä ihmetytti myös Yhdysvaltain johdonmukaisen vihamielinen suhtautuminen Neuvosto-Venäjänsä. Poliitikkojen ja virkamiesten

vaihtuminen useaan kertaan 1920-luvun aikana ei millään tavalla vaikuttanut suhteisiin. Yhdysvallat piti edelleen, Fischerin mielestä perusteettomasti, kiinni vaatimuksistaan esim. saada bolsevikeilta takaisin Kerenskin hallitukselle myönnetty laina (ibid., 560-561).

Fischer arvelikin nuivan suhtautumisen, tai Yhdysvaltain välinpitämättömyyden suhteiden kehittämässä, johtuvan osaksi paitsi edellä mainitusta velkakysymyksestä, myös Yhdysvaltain liiallisesta herkkyydestä kommunistien harjoittaman propagandan suhteen.

Suurimmaksi syyksi Fischer kuitenkin arvioi, ettei Yhdysvallat tuolla ajalla ollut ei taloudellisesti eikä poliittisesti millään tavoin riippuvainen Neuvostoliitosta, ja ei siksi katsonut tarpeelliseksi tunnustaa Neuvostoliittoa valtiona. Fischerin arvion mukaan Neuvostoliitto sen sijaan suorastaan kiihkeästi halusi parantaa suhteita, erityisesti vahvistaaksen taloutensa kehitystä (ibid., 564-566, 569).

Yhtenä kapitalistisen maailman poliitikkojen ongelmana oli Fischerin mielestä, etteivät he osanneet päättää, miten suhtautua Neuvostoliittoon. Päättämättömyyttä kuvasi Fischerin mielestä esim. Englannin yllättävä päätös katkaista suhteet Neuvostoliittoon 1927. Fischerille asia oli selvempi: "The capitalist world is faced with two alternatives in respect to the Soviet Union: either it rises up to destroy it, or it becomes reconciled to its existence and makes the best of it. But Russia cannot be ignored" (ibid., 693).

Myös länsivaltojen haluttomuus ryhtyä konkreettisiin toimiin esim.

sodan uhkan lieventämiseksi oli Fischerin mielestä selvää. Kun Neuvostoliitto marraskuussa 1927 jätti 14-kohtaisen aseriisuntaehdotuksensa Kansainliiton aseriisuntaa koskevan kokouksen valmistelevalle komitealle, länsivallat tekivät kaikkensa ko. ehdotuksen sivuuttamiseksi kokonaan (ibid., 748-758).

Vuodesta 1928 Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhde alkoi Fischerin mielestä kuitenkin epävirallisella tasolla selvästi paranemaan (kts. myös Kennan, 1960), mikä johtui erityisesti amerikkalaisen liike-elämän (esim. GE, Ford) kasvavasta kiinnostuksesta Neuvostoliittoon. Vastaavasti, liike-elämän painostuksesta, Yhdysvaltain ulkoministeriö poisti suosituksensa kansalaisille olla matkustamatta Neuvostoliittoon (Fischer, 1930, 806-807).

Toisin kuin länsivallat, Fischerin mukaan Neuvostohallinto oli aina pitänyt ovensa auki ulkomaalaisille, luottaen, että toistuva kanssakäyminen luo paremman ilmapiirin, hyväntahtoisuutta, sekä paremman keskinäisen ymmärryksen ja suhteet (ibid., 808).

6.1.2. Saksa poliitiikan pelinappulana

Fischer käyttää teksteissään paljon naturalistisia metaforia, samaistaen mm. sodan maanjäristykseen. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Eurooppa oli sekasortoisessa tilassa poliittisesti ja taloudellisesti. Itse asiassa Eurooppa oli “[...] drifting rudderless in a choppy sea” (Fischer, 1941, 9), “[...] sitting on a volcano” (Fischer, 1930, 195).

Tässä tilanteessa Saksa maana sai erityisen suuren roolin (koko, sijainti, resurssit) viitoittamalla tietä Eurooppaan kehitykselle. "Europe was sick and Germany its sick heart" (Fischer, 1941, 23). Ongelmia Saksalle loi Fischerin mukaan ennen kaikkea ensimmäisen maailmansodan loppuratkaisu, Versaillesin rauha. Vaatimalla Saksalta ylimitoitettuja sotakorvauksia voittajavallat, erityisesti Ranska, aurasivat tien fasismin kaltaisen ideologian nousulle (ibid., 284).

Asiaa ei auttanut liittoutuneiden keskinäinen erimielisyys tarkoista korvausehdoista. Fischerin mielestä Saksan kohtalo ja kehitys vaikuttaisi myös muuhun Eurooppaan. Tätä sodan voittajavallat hänen mukaansa kieltäytyivät näkemästä. Ne suorastaan kutsuivat ikävyyksiä kohdellessaan Saksaa ankarasti. Perimmäisen ikävyyden, tulevan maanjäristyksen siemenet kylvettiinkin Fischerin mukaan Saksan kohtelulla; oli nähtävissä, että epäoikeutettuja sotakorvauksia, yritettäisiin poistaa sotimalla (ibid., 24). Fischer koki ymmärtävänsä Saksan tilanteen potentiaaliset seuraukset, johtavat läntiset valtiomiehet eivät selvästikään ymmärtäneet.

6.1.3. Sosialismi - toivon valtakunta

Venäjältä säteili Fischerin mukaan voimakkaasti jotain mitä länneltä suurelta puuttui; toivoa ja halua taistella viimeiseen asti tavoitteiden puolesta. Kuvaillessaan esim. bolsevikkien valtaannousun jälkeistä sekavaa aikaa kapinoitsijoihin (ml. tsaarin armeijan kenraalit Judenits, Denikin ja Koltsak joukkoineen), Fischer toteaa bolsevikkien taistelleen nurkkaan ahdistetun pedon hurjuudella (Fischer, 1930, 145).

Eurooppa sen sijaan oli Fischerin havaintojen mukaan toivoton, masentava paikka. "The whole continent seemed on the brink of a social upheaval [...]. The nations were hungry and disillusioned; the armies were tired and unwilling to drill or fight or do guard duty; the statesmen were weak and confused" (ibid., 177).

Kierrellessään lehtimiehenä Euroopassa, vielä keväällä 1922 Fischer raportoi mm. Wienistä, että "There is a strange dullness and absence of motion" (Fischer 1949, 198). Syksyllä Moskovassa käydessään hänet sen sijaan valtasi, päinvastoin kuin Wienissä, suuri positiivinen mieliala: "Russia throbbed with dynamic energy" (ibid., 201)

Samalla matkalla Fischer kyllä kiinnitti huomiota Venäjän yleiseen ankeuteen¹⁵; hajoamispisteessä olevat junat myöhästelivät huojuvilla kiskoilla, kadut olivat täynnä aukkoja, asuintalot suurremontin tarpeessa, ihmiset kuljeskelivat kaduilla rikkinäisissä vaatteissa, ja kokonaiset tehdasalueet olivat tyhjillään (Fischer, 1930, 371).

Fischerin mukaan bolsevikkien suurimmat saavutukset siihen asti olivat kuitenkin aivan muilla saroilla kuin materiaalisessa kehityksessä. He antoivat esimerkiksi Neuvostoliiton vähemmistökansallisuuksille täydellisen kulttuurisen itsemääräämisoikeuden, ja lisäksi suuria taloudellisia ja poliittisia vapauksia (ibid., 728, kts. myös Lorenz, 1976).

---

¹⁵ Neuvosto-Venäjän senhetkistä kurjaa taloudellista tilannetta kuvaa, että ilmeisesti vasta 1920-luvun lopulla Venäjän talous saavutti maailmansotaa edeltäneiden vuosien tuotantoluvut (Nove, 1969, 84).

Mikä parasta, Fischerin mielestä bolsevikit paitsi antoivat lupauksen ihmisten keskinäisestä tasa-arvoisuudesta, myös todistivat sitä toiminnallaan:

“Bolshevik enthusiasm and help are not confined to the strikers of any single country. They overleap boundaries and take no notice of race, colour, or profession. Here the Bolsheviks give their best and most irrefutable demonstration of international class solidarity. [...]. They participate spiritually and mentally in the affairs of the foreign proletariat” (Fischer, 1930, 625).

Lupauksien pitävyydestä todisti myös esim. bolsevikkien myöntyminen Brest-Litovskin raskaisiin rauhannehtoihin sodan jatkumisen estämiseksi. Fischerin mielestä bolsevikeille “Brest-Litovsk was a great practical defeat but a greater moral victory” (ibid., 78).

Kommunismin historiallinen tehtävä, ja yksi sosialistien lupauksista Venäjällä oli Fischerin mukaan kuitenkin ennenkaikkea maan teollistaminen ja maatalouden mekanisointi (ibid., 382) sekä pidättäytyminen sodista. "The Soviet promise stimulated my imagination [...] The future was Bolshevik capital. The Bolsheviks offered to sell everybody a share in it" (Fischer 1949, 205).

Neuvostotalouskin tuntui kasvavan, alhaisesta lähtötasostakin johtuen, hyvällä vauhdilla (kts. Hutchings, 1971), ja mikä tärkeintä, sosialistinen talousjärjestelmä näytti luoneen ihmisiin aivan uudenlaisen, myönteisen yrittämisen hengen aikana, jolloin usko perinteiseen kapitalismiin oli pohjalukemissa (Fischer 1941, 189, 201-202).

Puhuessaan esimerkiksi Turkin taloudellisen kehittämisen erilaisista mahdollisuuksista 1926 vuonna, Fischer mainitsee juuri Neuvostoliiton esimerkin toimivan mallina taloudellisen kehityksen edistämisestä (Fischer, 1930, 613).

Vastaavasti läntisen maailman toiseen suuntaan kulkenut kehitys; heikko taloudellinen tilanne (kts. Nash, 1979) ja erityisesti yrittämisen hengen puute avautuivat ahdistavina Fischerille. Esimerkiksi Saksassa sodan jälkeen vallinnut inflaatio tuhosi suuria osia keskiluokasta, ja ajoi ihmisiä poliittisen kentän äärilaitoihin. Taloudellisen tilanteen paraneminen läntisessä maailmassa ei ollut myöskään lähiaikojen näköpiirissä (Koestler, 1949, 19-21).

Kun kapitalismi oli lasku-uralla, Fischer päätti antaa sosialismille mahdollisuuden näyttää kykynsä. Bolsevikit, jotka sanoivat olevansa ihmiskunnan sorretun enemmistön puolella maailman konservatiiveja ja reaktionäärejä vastaan, lupasivat poistaa rotusorron, ihmisten välisen epätasa-arvon, rikkaiden etuoikeudet sekä taistelun maanomistuksesta. Neuvostoyhteiskunnassa tulevaisuutta elettiinkin jo nykyisyydessä (Fischer, 1949, 198-99, 205).

Sitä toivoa paremmasta huomisesta, jota bolsevismi tarjosi, läntisen Euroopan valtiot yrittivät kuitenkin parhaansa mukaan sammuttaa (Fischer, 1930, 187), käyttäen bolsevikkien vastaisiin toimiin miljardeja dollareita (ibid., 199-200).

6.1.4. Bolševikit - toisenlaiset poliitikot

Fischeriä miellytti myös venäläisten älykkyys. Kuvaillessaan esimerkiksi Brest-Litovskin rauhanneuvotteluja, Fischer toteaa, että “In the oratorical and dialectical contest [...], the Germans and Austro-Hungarians were no match for the quick-witted soap-box Russians whose chief business in life had been polemics (Fischer, 1930, 44).

Älykkönä Fischeriin vetosi terävä argumentointi, ja tässä bolševikit olivat hänen mielestään ihailtavan eteviä. Kun Amerikan ulkoministeri Bainbridge Colby 1920 kommentoi muistiossa Italian Washingtonin suurlähettiläälle sosialismin tulevaisuutta, Fischer toteaa sitä seurannutta reaktiota kuvaavasti, että “Bolsheviks love an argument too much to have permitted a note like Colby’s go unanswered” (ibid., 308).

Bolševikkien johtajat olivat Fischerin mielestä positiivinen poikkeus verrattuna läntisiin virkaveljiinsä myös siinä suhteessa, että heillä oli tarvittaessa varaa myöntää tekemänsä virheet, kuten esim. Lenin teki Puolan sotaretken jälkeen (ibid., 270-271). Myöskään totutuista diplomatian tavoista ja kaavoista poikkeaminen ei tuottanut bolševikeille ongelmia (kuten Geneven konferenssissa 1922), jos se oli tarpeen tavoitteiden edistämiseksi (ibid., 335)

Venäjän johtajista Trotskissa erityisesti oli Fischerin mielestä arvostettavia ominaisuuksia, kuten “[...] versatility, culture, energy, industry, eloquence, and determination” (ibid., 45). Myös Lenin oli lahjoiltaan poikkeuksellinen; “His leadership was rarely questioned [...]. Lenin combined a mastery of general principles [...], with an

unusually keen ability to grasp details. [...]. He could smell the wind from afar, [...], and realistically trim his sail to it” (ibid., 461). Kiinaa koskien, “[...], Radek enjoyed the advantages of tremendous knowledge and special concentration” (ibid., 673).

Bolsevikit olivat Fischerin mielestä ylipäänsä ulkomaalaisia vastapelureitaan taitavampia poliitikkoina. “Above all, the Bolsheviks wished to keep alive the revolution. If a special train from Ludendorff or financial aid and advice from the Allies serve this end, the Communists felt justified in accepting them. It should be remembered that the Bolsheviks were not certain of their tenure in office” (ibid., 62).

Kekseliäisyyttä osoitti Fischerin mielestä mm. bolsevikkien taktikointi, jolla he saivat kansan myötätunnon puolelleen kiinalaisten hallinnoimassa Mongoliassa (ibid., 537-538), valtiosopimus Kiinan kanssa 1924 (ibid., 550) ja esimerkiksi pyrkimys hoitaa suhteet kuntoon Vatikaanin kanssa. Uskonnon merkitystä reaalipolitiikan välineenä esim. Euroopan katolisissa maissa ei ollut syytä väheksyä (ibid., 522). Jos bolsevikeista etsii heikkouksia, yksi niistä oli Fischerin mielestä heidän - ja erityisesti

Stalinin¹⁶ - ajoittainen taipumus suurennella mahdollista Neuvostoliittoon hyökkäyksen uhkaa (ibid., 739-740).

Myöskin bolsevikit menivät Fischerin mielestä välillä tarpeettoman pitkälle todistellessaan kansalaistensa kaikinpuolista tasa-arvoisuutta. Kuvaillessaan esimerkiksi Venäjän delegaatiota Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa, Fischer toteaa, että siihen kuuluivat ”Joffe, Kamenev, Madame Bitzenko, Professor Pokrovsky, [...], Karakhan, M.P. Veltman-Pavlovich, and four military specialists, as well as a worker, a sailor, a soldier, and a peasant who were there as useless exhibits of the new Russian democracy” (ibid., 33).

Fischerin mielestä sosialismilla oli vahva kasvu-alusta Venäjällä; “Revolution is not an article of export and import. It develops when it has struck deep roots in national soil” (Fischer, 1930, 679). Moskovan harjoittama viisas ulkopoliittikka juuri todisti bolsevikkien ymmärrystä ko. asiassa. Hiljattain itsenäistyneiden valtioiden tunnustaminen (vrt. “imperialistiset valtiot”), esim. Arabiassa, vaati Fischerin mielestä suurta rohkeutta, ja toisaalta toi, ansaitusti, paljon myön-teistä julkisuutta, ja poliittista pelivaraa bolsevikeille (ibid., 528).

---

¹⁶ Mm. läheisesti tätä muistuttavaa periaatetta hyväksikäyttäen 1980-luvulla presidentti Reagan (ja hänen taustajoukkonsa) ajoi ennätyskorkealle U.S.A.:n puolustusmenot. Neuvostoliitto, “The evil Empire”, oli suuri ulkoinen uhka, jota vastaan piti puolustautua varustautumalla. Yllättävän voimakkaan ja pahantahtoisen vihollisen uhkakuva (sensaatio), jonka todellisuus on moneen kertaan jälkeinpäin kyseenalaistettu tutkijoiden toimesta, oli kuitenkin niin vakuuttava, että demokraattijohtoinen kongressikin päätyi hyväksymään ennätykselliset menonlisäykset puolustussektorilla. Sittemmin uhka tunnetuista syistä hävisi, ja vastaavasti puolustusbudjetti kutistui silmissä.

Persianlahden sota vuoden 1991 alkukuukausina on toinen oivallinen esimerkki siitä, kuinka uhkalla voi yhdistää kansakunnan. Kun suurelle yleisölle kävi selväksi, että sota voidaan läpiviedä voitokkaasti vähin omin uhrein, siis päinvastoin kuin Vietnam, ylipäällikön, presidentti Bushin kannatusluvut rikkoivat historiallisia ennätyksiä, ja hänen uudelleenvalintansa lähestyvissä presidentinvaaleissa uskottiin olevan vain muodollisuus. Toisin kuitenkin kävi. Sota voitettiin yllättävän nopeasti, ja sen myötä kansakunta ja presidenttiä yhdistänyt ulkoinen uhka, side, vähitellen katkesi. Vaaleissa etualalle nousi jo uusi uhka, yskivä talous, jonka tervehdyttämisessä istuva presidentti oli ollut vähemmän menestyksenkäs.

Fischerin mielestä Neuvostoliiton 1920-luvun järkevästi johdettua ulkopoliittikkaa karakterisoi, että

“[...] the Bolsheviks expect to remain passive in the next Armageddon and to reap the economic and revolutionary benefits of neutrality. They will negotiate with all Powers and offer advantages to some, but their broadest policy is aloofness. This, to be sure, is in part a product of the antagonism of the Powers who do not particularly want Russia within their innermost circle” (Fischer, 1930,616).

6.2. Suhteen alamäki ja päättyminen

6.2.1. Tarkoitus pyhittää keinot - epäilyksen aika

Trotskin ja Stalinin välisten erimielisyyksien seurauksena GPU pidätti Trotskin 1928 ja lähetti hänet arestiin Keski-Aasiaan. Trotskin sosialistien yhtenäisyyttä häirinnyt argumentti, ettei sosialismi voisi selvitä yksikseen takapajuisessa maassa, oli osoittautunut selvästi vääräksi. Stalinin kanta voitti (Fischer, 1930, 822-823).

Myös sabotaasi-oikeudenkäyntejä oli meneillään samaan aikaan. Voimankäyttö argumenttienratkaisussa ja kuva yhdestä miehestä, Stalinista “[..] as the infallible, kind, omniscient author of everything that was good in the Soviet Union” (Fischer, 1949, 210) olivat periaatteessa Fischerin ajatusmaailmaa vastaan.

Vaikka epäilykset kasvoivat, "I thought they were sores on a healthy body which was building new cities and creating new values" (ibid., 211). Tässä vaiheessa tarkoitus vielä pyhitti keinot. Ihmisten välisten erojen tasoittaminen välillä myös suoranaisten julmuuksien kautta (kulakkien ajojahti, kollektivisointi) oli osin hyväksyttävää, kun se kuitenkin johtaisi tavoiteltuun lopputulokseen, josta kaikki myöhemmin nauttivat. Suuri tavoite, josta jokainen pääsisi nauttimaan tulevaisuudessa, siirsi yksittäiset kärsimysnäytelmät taka-alalle.

1930-luvun alussa Fischer alkoi kiinnittää huomiota julkiseen kuvaan kommunistisen puolueen ja sen johtajan täydellisyydestä; puolue oli vaivihkaa ujuttamassa päälleen erehtymättömyyden sädekehää. Erilaisten yhteiskunnallisten epäonnistumisten syitä etsittiin aina muualta kuin puolueesta (ibid., 210-211).

Puolueen erehtymättömyys myös käytännössä lopetti keskustelun puolueen sisällä. Kun yksi linja on ehdottoman oikea, ja muut vääriä, ei puoluevastaisen leimautumisen pelossa kannattanut olla liian sitoutunut näkemyksiinsä. Tämä dogmaattisuus pakotti puolueen jäsenet eräänlaiseen älylliseen itsekastraatioon, ja puhumattomuus edelleen tasoitti tietä diktatuuriin (Koestler, 1949, 34, 50, 73).

Leningradin puoluejohtajan, Sergei Kirovin murha 1934 käynnisti uuden puhdistusaallon. "I felt sick. [...] The Soviet State, [...], had expanded into a cruel, overgrown Frankenstein" (Fischer 1949, 213). Nyt Fischer palavasti halusi lisää demokratiaa Neuvostoliiton sisälle.

6.2.2. Neuvostoliitto ryhdistäytyy - toivo virkoaa

Juuri kun Fischerin epäilyt neuvostososialismia kohtaan oli kasvamassa, kuin taivaan lahjana "[..], in 1935, whispers about a new democratic constitution were heard, and in 1936 it became official" (Fischer, 1949, 215). Tilanne näytti taas valoisammalta kuin aikoihin; neuvostososialismi tuntui hetken hapuilun jälkeen löytäneen oikean suunnan. Ja vielä parempaa oli tulossa.

Samoihin aikoihin alkaneessa Espanjan sisällissodassa Neuvostoliitto oli ainoa ulkovalta, joka suoranaisesti otti osaa taisteluihin juuri vaalivoiton saaneen vasemmistolaisen tasavallan rinnalla Saksan ja Italian tukemia oikeistolaisia vastaan. Oikeudenmukaisuus ei ehkä ollutkaan vielä kuollut. "Spain now became the front line against Fascism. I gladly left Russia to be near the battle" (ibid., 218). Fischerille oli käsittämätöntä, ettei yksikään antifasistinen valtio Neuvostoliittoa lukuunottamatta rientänyt tasavallan avuksi (Fischer, 1941, 443, 476).

Espanjan sisällissota herätti Fischerissä samankaltaisia kiihkeitä tunteita kuin Venäjä viisitoista vuotta aiemmin, ja niinpä "I decided that writing about a struggle so crucial to the future of freedom and world peace was not enough. I therefore enlisted in the International Brigade, [..]" (Fischer, 1949, 218-219).

Fischerin pettymykseksi fasismi näytti marssivan voitosta voittoon 1930-luvulla (Mussolini Abessinianssa, Hitler Reininmaalla, Itävallassa ja Tsekkoslovakiassa), ja mikä Fischerin mielestä pahinta, yksikään länsivalta ei puuttunut asiaan. Länsivaltojen myönnyttely tuntui

päinvastoin vain kiihdyttävän fasistien ruokahalua. Siksi Neuvostoliitto siinteli fasismin vastustajien mielissä lähes viimeisenä toivon kipinä (Fischer, 1941, 271).

6.2.3. Vainot jatkuvat - ratkaisu lähenee

Sodan kestäessä Fischer kävi kaksi kertaa Venäjällä huomatakseen vain, että puhdistukset etenivät kiihtyvällä tahdilla. "I found the funereal atmosphere blacker than ever" (Fischer 1949, 220). Mutta siltikin, "While deploring Soviet domestic policy, I approved of Soviet foreign policy" (ibid., 220), vaikka vainot ulottuivatkin nyt aina Espanjassa taistelleisiin venäläissotilaisiin asti (kts. Sender, 1961).

Espanjan sisällissodassa työläisrintamakin oli jakautunut useampiin eri fraktioihin, ja Neuvostoliitto keskitti merkittävän määrän tarmostaan poliittisen johtoaseman saavuttamiseen puolustajien keskuudessa. Tämä hajotti työläistasavallan puolustajien yhtenäisyyttä ja saattoi maksaa tasavallan menetyksen (Koestler, 1949, 72).

Vainot ja niiden seuraukset alkoivat myös epäilyttää Fischeriä. Bolsevikkien vanhan sankarikaartin rivien harvetessa epäusko vain kasvoi. Vainot huipentuivat sittemmin Moskovan oikeudenkäynteihin, joka todisti Fischerille, etteivät edes aatteelle kaikkein uskollisimmat puolueen korkeat jäsenet olleet enää turvassa. Ulkopuolisen tarkkailijan oli kuitenkin vaikeaa jossei mahdotontakin tietää totuutta, semminkin kun syyllisiksi julistetut syyttömät usein jopa itse julkisesti tunnustivat tapahtumattomia rikoksia (kts. Koestler, 1941).

Fischerin mielestä vaikuttikin yhä enemmän siltä, ettei puhdistuksissa (kts. myös Kostiuk, 1960, ja Conquest, 1968) ehkä ollutkaan kysymys sosialismin edistämisestä, vaan enemmänkin raadollisen henkilökohtaisista syistä; Stalinin pakonomainen pelko kilpailijoista, jotka tavoittelivat hänen syrjäyttämistään pääsihteerin paikalta, johti siihen että hän alkoi käyttää absoluuttista valtaansa GPU kädenjatkeenaan tyhjentääkseen puolueen uhkaajistaan. (Fischer, 1941, 342, 411).

Ja vainot johtivat yhä uusiin vainoihin. Kun komissaari tuomittiin vehkeilystä ja sabotaasista valtiota vastaan, heräsi heti epäily hänen nimittämiensä korkeiden virkamiesten ja johtajien rikostoveruudesta. Näin ketju jatkoi kulkuaan aina yhteiskunnan alimmille tasoille asti. Virheiden tekemisen pelossa ihmiset ottivat toiminnassaan mittapuuksi minimisuorituksen. He alkoivat suojella itseään, perhettään ja työpaikkojaan valheilla. Naapuri alkoi tarkkailla naapuria. Ennenpitkää ihmiset tottuivat valheisiin niin, että alkoivat jo itsekkin uskoa niihin. Yhteiskuntaan syntyi epätodellisen oloinen tunnelma (ibid., 434, 529-30).

Vaikka ratkaisu sosialismin jättämisestä alkoi hiljalleen kypsyä, Fischer oli vielä epävarma. Paluuta entiseen tuskin olisi enää lähdön jälkeen, sillä Fischer tiesi erinomaisen hyvin, kuinka vallankumouksen peppureihin suhtauduttiin. Päätös oli vaikea ja tuskallinen.

6.2.4. Ribbentrop-sopimus - naula arkkuun

Fischerin helpotukseksi, neuvostososialismi itse teki lähtemispäätöksen helpoksi. Sillä "Then came the Soviet-Nazi Pact of August 23, 1939, [...]" (Fischer 1949, 221), jolloin Neuvostoliitto liittoutui natsien kanssa. Se oli Fischerille käännekohta, merkki, hänen "Kronstadtinsa". Hän jätti ilman kyyneleitä neuvostokommunismia. "The Soviet-Nazi Pact was the gravestone of Bolshevik internationalism and the cornerstone of Bolshevik imperialism" (ibid., 222).

1930-luvulla natsit olivat vanginneet, kiduttaneet ja tappaneet tuhansia kommunisteja ja sosialisteja Saksassa. Ne olivat polkeneet tavallisen työmiehen oikeudet maanrakoon murskaamalla työläisten poliittiset puolueet ja ammattiyhdistysliikkeen. Vielä kaiken tämän jälkeenkin Stalin solmi yhteistyösopimuksen imperialistisesta etupiirijaosta Hitlerin kanssa (Fischer, 1941, 608).

Fischer tunsi vahvasti sisässään tapahtuneen vääryyden, ja ensimmäisen kerran kielsi täysin kategorisesti neuvostososialismin käyttämän 'tarkoitus pyhittää päämäärät'-periaatteen. "Immoral means produce immoral ends - and immoral persons - under Bolshevism and under capitalism" (Fischer, 1949, 225).

Fischer oli nyt vakuuttunut, että oli kuitenkin olemassa oikeudenmukaisuuden periaatteita, joista luopuminen ei ole millään perusteltavissa. Edes jaloimmat päämäärät eivät oikeuta rikkomaan kansojen ja yksittäisten ihmisten oikeuksia. "All means [...] only have meaning in relation to the interest of living men, women, and

children who are the means through which everything on earth is achieved” (ibid., 228).

7. FISCHERIN TÄYDELLINEN TARINA

7.1. Omakuvan restorointi

7.1.1. Viisas, mutta tietämätön sankari

Fischerille täydellisessä tarinassa päähenkilö ja sankari, eli kirjoittaja, on älyllisesti kiistattoman ylivoimainen, alansa ehdoton huippu, auktoriteetti. Tarinan alku kulkee melko henkilökohtaisella tasolla (“minä”), mutta mitä pitemmälle se etenee, sitä enemmän “minä” joutuu väistymään historianomaisen kerronnan edeltä. Historiaisuus toimiikin ehkä retorisenä keinona vakuuttaa lukija paitsi Fischerin poikkeuksellisen suuresta asioiden ymmärryksestä, myös hänen loppuratkaisunsa oikeellisuudesta.

Fischerin valitsema täydellisen tarinan esitystapa kylläkin korostaa Fischerin suurta asiantuntemusta ja sankaruuttakin, mutta herättää myös kysymyksiä. Jos Fischer todella tiesi myöhemmin tuomitsemistaan epämiellyttävistä tapahtumista aikanaan, miksei hän reagoinut niihin nopeammin? Intellektuellienhan juuri tulisi uida vastavirtaan, olla piikki vallanpitäjien lihassa.

Juuri historian esiintuominen antaneekin Fischerille mahdollisuuden työntää taka-alalle epämiellyttäviä tunteita ajasta, jolloin hänen epäilyksensä heräsivät tai olisi voinut olettaa heräävän. Fischer olisi myös toki voinut sanoa olleensa täysin tietämätön miljoonia ihmisiä

koskettaneista onnettomuuksista, mutta samalla se todistaisi kuinka täydellisesti hän, intellektuelli, olisi kaikki ne vuodet ollut vallanpitäjien talutusnuorassa, kuin laput silmillä. Fischerin valitsema esitystapa onkin siksi hyvin luonteva, ehkä jopa ainoa mahdollinen täydelliseen tarinaan.

7.1.2. Fischer järjestelmän uhrina

Stalin sai Fischerin tarinassa aivan erityisen roolin vallankumouksen ja Leninin elämäntyön pettäjänä. Fischerin arvio Stalinista on huomattavan erilainen esim. Isaac Deutscherin (1949) Staliniin verrattuna. Fischer ei kertomuksensa lopussa yrittämälläkään löytänyt Stalinista myönteistä sanottavaa.

Teksteissään Fischer näyttää haluavan vakuuttaa lukijan, että hän oli järjestelmän uhri, ei kanssarikollinen, joka auttoi sitä kukoistamaan. Fischer antaa ymmärtää, että nimenomaan Stalinin luomus, neuvostososialismi, oli kehittänyt niin ennennäkemättömän tehokkaan, vertaansa vailla olevan manipulointisysteemin, ettei yksilöllä, edes intellektuellilla, ollut mahdollisuutta vastustaa sitä.

Näin Fischer taitavasti väistää epäilyt oman menneisyytensä moraalisuudesta. Tunnistamalla roiston ja julistautumalla itse uhriksi, Fischer karistaa menneisyyden haamuja niskastaan, ja yrittää voittaa lukijan sympatian puolelleen.

7.1.3. Utopian kieltäminen

Utopian-etsimisen kieltämisellä Fischer viestii lukijoille toimineensa rationaalisesti, kuten intellektuellin tuleekin (vrt. Chritchfield); tunteet ovat taka-alalla ja päätökset tehdään järkeen perustuen. Näin perustein hän valitsi sosialismin. Toisaalta hän kuitenkin toistuvasti totesi tulevaisuuden odotuksien, uskon parempaan tulevaisuuteen, olleen ratkaiseva tekijä valinnassa.

Fischer halusi kiihkeästi parempaa maailmaa, ja näytti välillä pakonomaisestikin yrittävän löytää yhtymäkohtia omien toiveidensa ja sosialismin toteutuneen kehityksen välille. Samanaikaisesti Fischer kuitenkin irtisanoutuu tiukasti utopistien joukosta. Utopismin kieltämisellä Fischer ilmeisesti esti sisäisen ristiriidan mielessään, eli ei intellektuellina leimautunut siihen joukkoon, joka tekee päätöksiä "kevytmielisesti".

7.1.4. Sosialismi-käsitteiden dissosiaatio

Monien muiden uskonsa sosialismiin laittaneiden tavoin Fischer ei kuitenkaan loppujen lopuksi päädy tuomitsemaan sosialismia sinänsä. Tarinan lopussa Fischer paljastaa, että neuvostososialismi oli ennemminkin todellisen, sodat lopettavan ja elintasoja kohottavan sosialismin irvikuva, jonka arkkitehtina ja Leninin työn tuhoajana mestaroi Stalin, kuin paratiisi maan päällä.

Näin Fischer tulee myös kertoneeksi oman mielipiteensä sovjetologeja yhä askarruttavasta kysymyksestä, oliko neuvostososialismi sosialismia? Lenin näytti Fischerin kertomuksessa

olleen jo hyvää vauhtia luomassa "oikeaa" sosialismia Venäjälle. Leninin kuolema alkuvuodesta 1924 toi kuitenkin johtoon pyrkyrimäisen, vallanhimoisen Stalinin, joka melko pian hylkäsi sosialismin ja bolsevismin, ja aloitti oman nationalistis-imperialistisen valtion ja ideologian, stalinismin (kts. esim. Neumann, 1977), luomisen.

Tämän käsitteiden vähittäisen dissosiaation, sosialismi ei kertomuksen lopussa olekaan enää sama kuin neuvostososialismi, seurauksena onkin ehkä edelleen lupa odottaa "todellisen" sosialismin esiinmarssia. Fischer on siten vain yksi monista kääntyneistä, jotka ovat mielessään käyneet läpi ja hyväksyneet tämän sosialismi-käsitteiden dissosiaation.

Henkilökohtaisella tasolla tämä niin Fischerin, kuin monien muidenkin kääntyneiden löytämä ratkaisu - neuvostososialismi ei ollut sosialismia - onkin hyvin ymmärrettävissä. Se legitimoit hänen sosialismisuhteensa, ja säilyttää hänen intellektuellisen integriteettinsä säilyttämällä vastuun muualle.

7.2. Tarinan rakenne

7.2.1. Viholliset

Fischerin kertomuksesta löytyy selviä vihollisia ja vastustettavia asioita. Sota on vastustettava asia, ja sitä kautta sodankäynnistäjät ja ne, jotka eivät tee tarpeeksi estääkseen sotaa (poliitikot). Yksilön vapauksia tukahduttavat ideologiat (fasismi, ja myöhemmin kommunismi) ovat myös erityisen vastustettavia. Mutta vihollisia ja

vastustettavia asioita löytyy yleisemmältäkin tasolta. Pahoja ovat vähemmistöjä sortavat enemmistöt, köyhiä sortavat rikkaat, heikkoja sortavat vahvat, pieniä sortavat isot, jne.

Fischer löytyi usein, aivan kuten sankarin tuleekin, alakynnessä olevan puolelta. Hän halusi toimia vaa'ankielenä, tasapainottaa liiaksi jonkun eduksi kallistunutta vaakaa. Heikomman auttaminen/sympatisointi sopii toki hyvin amerikkalaiseen kulttuuriperintöön; olivathan monet Amerikan alkuisistakin paossa, omiensa hyljeksimiä.

7.2.2. Ydinepisodit

Tarinassa on selvät ydinepisodinsa. Kertomus etenee sodasta ja yleisestä toivottomuudesta (pettymys, 1914-22) suureen positiiviseen edistyksen mielialaan Venäjällä (huippukohta, 1922-28). Tätä seuraa odotteleva, lievän epäilyksen sävyttämä periodi (1928-35). Uusi suuri toiveikkuus nousee pintaan hetkeksi seurauksena uudesta perustuslaista ja Espanjan sisällissodan hurmoshengestä (huippukohta, 1936-37) hiipuakseen sitten jälleen puhdistuksiin (pettymys, 1937-38). Kertomus huipentuu suureen pettymykseen (1939), kun Venäjä ei osoittaudukaan läntisiä valtioita paremmaksi vaan jopa niitä pahemmaksi (aikalaisarvioista, kts. Dallin, 1947; Karlgren, 1942; Voigt, 1938).

7.2.3. Opetus

Hiljalleen synkkenevä kertomus saa kuitenkin lopulta onnellisen päätöksen, ja suuri pettymyksen osoittautuu voimavaraksi. Pyyteetön

sankari, Fischer, oli jo vuosia tehnyt parhaansa yrittäessään auttaa neuvostososialismia kasvamaan kipeästi tarvituksi vaihtoehdoksi kapitalismille.

Odotuksissaan Fischer kuitenkin pettyi raskaasti, neuvostososialismi osoittautui jopa pahemmaksi kuin hänen syvästi inhoamansa fasismi. Juuri tässä piili tarinan pelastus ja opetus; sankarin on onnistunut tunnistaa lukijoita uhkaava suuri onnettomuus, neuvostososialismi, josta hän omiin kokemuksiinsa perustaen haluaa varoittaa toisia.

Sanojensa tueksi Fischer vielä selventää, että vain henkilöt jotka ovat olleet sisällä neuvostososialismissa voivat todella ymmärtää mistä on kysymys. Lukijan tulisi pitää itseään jopa onnekkaana kun joku niin harvinaista ja arvokasta tietoa omaava henkilö jakaa sitä lukijalle. Fischerin kirjailijana omaksuma rooli ei ole kovinkaan kaukana lähetyssaarnaajasta, ilosanoman levittäjästä.

7.2.4. Uskottavuus

Fischer viittaa usein käymiinsä keskusteluihin asianomaisten kanssa. Samaten hän korostaa näiden henkilöiden erityistietämystä asiasta. Verifiointiaineiston puuttuessa (nauhoittamattomat yksityiskeskustelut) ei ole kuitenkaan ylipäänsä mielekäästä pohtia, onko tietty kertomus tosi vai ei?

Yksi muistelun uskottavuutta lisäämään tarkoitetuista tehokeinoista jopa kääntyy suoranaisesti kirjailijaa itseään vastaan. Teksteissä on nimittäin paljon pitkiä tarkalleen sanasta sanaan siteerattuja dialogeja vuosien, jopa kymmenien vuosien takaisista yksityis-

keskusteluista merkkihenkilöiden kanssa. Liika tarkkuus toimii tässä tapauksessa väärään suuntaan, vähentäen tekstin uskottavuutta.

7.2.5. Esisopimukset

Fischerin argumentointi, motiivi toiminnalleen, perustuu ennen kaikkea kolmeen tukipilariin, jotka Fischer olettaa lukijan hyväksyvän. Ensimmäinen tällainen esisopimus on, että kaikki rationaaliset ihmiset haluavat elää paratiisissa, jonka kaltaisesta tilasta sosialismikin hehkutti. Toinen Fischerin argumentti totesi, että tilanne länessä on mahdollisimman kaukana paratiisista, ja kolmas, että paratiisin löytämiseksi uusien ideoiden kokeilu on aivan välttämätöntä.

Esisopimukset on kiistattoman taitavasti valittu, ja useimmat lukijat epäilemättä voivat hyväksyä ne ilman suurempia protesteja. Se on varmasti kirjailijankin tarkoitus; esisopimukset hyväksymällä lukija on hyvän matkaa lukemassa tekstiä kirjailijan toivomalla tavalla. Näin syntyy täydellinen tarina parempaa maailmaa etsivästä vilpittömästä sankarista, joka lukuisten kolhujen ja pettymysten jälkeen tunnistaa enkeliksi naamioituneen hirviön, ja näihin omiin huonoihin kokemuksiinsa perustuen varoittaa siitä lukijoita.

7.3. Vaihtoehdot

Fischerin toimintaa voi ajatella myös parhaan olemassa olevan vaihtoehdon etsintänä. Fischerin vaihtoehdot aina 1930-luvun alkuun asti kristallisoituivat kahteen: kapitalismiin ja sosialismiin.

Kapitalististen länsivaltojen politikointi johti Fischerin mukaan ensimmäiseen maailmansotaan. Bolsevikit lupasivatkin uudessa systeemissään otettavan opiksi läntisten valtioiden virheistä. Reaalimaailmasta tälle näytti löytyvän todisteita. Vaikka elämä Venäjällä oli materiaalisesti vaikeaa, oli myönteistäkin ajateltavaa, mm. talouskasvu oli nopeaa, ja neuvostoyhteiskunnassa vallitsi positiivinen, kannustava ilmapiiri. Tulevaisuuden odotettiin odotettiin olevan selvästi menneisyyttä paremman.

Lännessä tilanne oli toinen: myös siellä ihmiset olivat kovilla niin henkisesti kuin fyysisesti, mutta, toisin kuin Venäjällä, edes tulevaisuus ei Fischerin mielestä näyttänyt erityisen valoisalta. Sodan seurauksien korjaamisen kestäminen ja 1920-luvun lopussa alkanut lama vain vahvistivat rauhantahtoisuuttaan vakuuttaneen Neuvostoliiton asemaa vaihtoehtona.

Vastaavasti tilanne alkoi kääntyä 1930-luvulla läntisen maailman eduksi. Neuvostoliitto oli poikennut lupaamistaan periaatteista mm. käyttäessään suuressa mittakaavassa väkivaltaa omia kansalaisiaan kohtaan, ja liittoutuessaan fasistien kanssa. Kommunismin keinot tulevaisuuden päämäärien saavuttamiseksi eivät enää olleetkaan yksilötasolla hyväksyttäviä, ja seurauksena vaaka kallistui kapitalismin hyväksi. Neuvostososialismin aikaansaama materiaallinen edistys, mm. lupaavin harppauksin kehittynyt teollistuminen, ei enää riittänytkään legitimoimaan sen yksilön vapauteen kohdistuvia hyökkäyksiä.

Kertomuksen alussa Fischerin vaihtoehtoina, nk. filosofisena vastaparina olivat sosialismi ja kapitalismi. Kertomuksen lopussa

Fischer kuitenkin niputti neuvostososialismin yhteen fasismien kanssa, ja näin uudeksi vastapariksi syntyi kapitalismi - neuvostososialismi/fasismi, eli kaksi ensin mainittua vaihtoivat paikkaa. Poliittisten vaihtoehtojen kannalta tarkasteltuna Fischerin toiminta osoittautuu hyvinkin rationaaliseksi. Niin liittymiselle kuin lähdölle löytyy selvät järkevät perusteet.

8. TUTKIELMAN YHTEENVETO

Tutkimukseni käsitteli amerikkalaisen lehtimiehen, Louis Fischerin (s. 1896) kokemuksia neuvostososialismista maailmansotien välillä. Fischeristä tuli sosialisti nuorena miehenä, pian ensimmäisen maailmansodan jälkeen, ja hänen suhteensa neuvostososialismiin kariutui juuri toisen maailmansodan kynnyksellä, jolloin hän jätti, ja tuomitsi sen..

Fischer kirjoitti kokemuksistaan tekstejä, joista tässä tutkimuksessa analysoin kolmea; vuonna 1930 ilmestynyttä historiikkia "The Soviets in the World Affairs", vuonna 1941 ilmestynyttä "Men and Politics"-omaelämäkertaa, sekä vuonna 1949 ilmestynyttä esseettä Richard Crossmanin kirjassa "The God that Failed".

Tulkitsin edellä mainittuja tekstejä lähinnä kahdesta perspektiivistä. Ensimmäisenä rakensin niistä narraation, jota kommentoin. Toiseksi nostin esiin tarinan politiikka-aspektin ja tarkastelin Fischeriä poliittisena toimijana ja poliittisen toiminnan kohteena. Poliitiikan käsitettä käsittelemällä lähinnä konfliktina, vaihtoehtoina ja valehteluna

Tutkimusaihe on näennäisestä menneisyyspainotteisuudestaan huolimatta ajankohtainen. Fischerin teksteissä on paljolti kysymys yksilön ja ideologian tai valtajärjestelmän suhteen kehityksestä, niistä ehdoista joilla tämä suhde syntyi, kukoisti, kuihtui ja kuoli.

Fischerin neuvostokritiikki 1930-luvulta tuo mielenkiintoisia yhtymäkohtia myös Neuvostoliiton hajoamisprosessiin. Monet niin Fischerin kuin hänen aikalaistensa huomiot neuvostososialismista vaikuttavat yhä monin kohdin päteviltä ja tuoreilta suhteessa keskusteluun jota käytiin ja käydään Neuvostoliiton hajoamisen syistä..

Tutkimuksen aiheelle antaa ajankohtaisuutta vielä yksi viimeaikainen tapahtuma, nimittäin sosialistien uudelleen nousu, ja vanhojen puolueiden virkoaminen monissa entisen Neuvostoliiton osissa. Jääkin nähtäväksi, noudattaako tulevaisuus millään tavalla nuoren neuvostososialismin viitoittamaa, ja Fischerin kulkemaa polkua

Tulkinnassa kiinnitin huomiota myös muistelmiin kirjallisena lajina, jolla on oma muotonsa ja tyypillinen retoriikkansa. Fischerin tekstit olivat tyyllilajilleen varsin uskollisia; sankaritarinoita, joissa kirjailija loi uudestaan, juuri haluamaansa täydelliseen muotoon menneisyyttä. Fiktio, oma totuus, kuului olennaisena osana tähän menneisyyden uudelleenluomiseen, jopa kirjoittajan uudestisyntymiseen. Vastaavasti perinteinen totuuskäsite muotoutui tutkimuksessani osittain epäolennaiseksi

Fischerille muistelmien kirjoittamisella näytti olleen useita funktioita. Tekstien päällimmäinen, ja ainut selvästi lukijoille näkyväksi hahmotettu tehtävä oli varoittaa sosialismin vaaroista. Tällaiselle viestille oli epäilemättä kysyntää toisen maailmansodan aikaisessa ja jälkeisessä tilanteessa, jossa liittoutuneet kuumeisesti pohtivat suhtautumistaan sotaliittolaiseensa, Neuvostoliittoon. Vain harvoilla läntisillä ihmisillä oli Fischerin kaltaista omakohtaista kokemusta neuvostososialismista.

Muistelmien kirjoittamisella oli Fischerille itselleen kuitenkin todennäköisesti vieläkin tärkeämpi tehtävä, nimittäin oman menneisyyden puhdistaminen tekstien dialogeissa. Itse kirjoitusprosessi saattoikin olla Fischerille merkittävämpää kuin tekstien julkaisu. Monet asiat vuosien varrelta, päällimmäisenä oma ajoittainen kritiikkittömyys neuvostososialismia kohtaan, ja esim. neuvostovallanpitäjien julmuuksien hiljainen hyväksyntä, painoivat Fischerin mieltä kirjoittamishetkellä.

Teksteissään Fischer rakensi mieleisensä, itselleen hyväksyttävän tarinan, voisi puhua jopa puolustuspuheesta, menneisyydelleen. Kyseessä oli eräänlainen ripittäytyminen ja synninpäästö, vaikkakin Fischer oli haluton myöntämään tehneensä mitään väärin. Ennemmin hän julisti itsensä syyttömäksi, pelkäsi todellisten väärintekijöiden pelinappulaksi.

Neuvostososialismin jyrkkä tuomitseminen muistelmissa palveli todennäköisesti myös muita tarkoituksia. Eron jälkeen Fischer muutti perheensä kanssa takaisin Amerikkaan, ja olisi ilman jyrkkää julkista irtisanoutumista neuvostososialismista kantanut loppuelämänsä

kommunistin, jona hänet muistettiin, leimaa. Tunnustuksellaan Fischer helpotti niin itsensä kuin perheensä elämää ja sopeutumista uuteen elin- ja työympäristöönsä, tulevana McCarthyismin aikana enemmän kuin ehkä osasi aavistaakaan.

Fischerin ja neuvostososialismin suhde kehittyi neljän selkeän vaiheen kautta. Noin vuoteen 1928 asti kesti pitkä kuherruskuukausi, jona aikana Fischer ei löytänyt juurikaan kritisoitavaa Neuvostoliitosta ja sosialismista. Tästä eteenpäin, vuoteen 1935 Fischerin suhtautuminen sosialismiin oli odotteleva, epäilyksen sävyttämä. Vuosina 1935-36 Fischerin jo osittain hiipunut toivo ja usko neuvostososialismiin virkosi uudelleen, laantuakseen kuitenkin pian. Vuodesta 1937 alkoi surutyö, eron valmistelu, joka sitten toteutui 1939.

Neuvostososialismi vetosi Fischeriin monenkin seikan kautta. Idealistina Fischeriin vaikutti erityisen voimallisesti sosialistien visioima tulevaisuuden yhteiskunta, joka levittäytyisi maailman ympäri poistaen vallitsevan kurjuuden ja epäoikeudenmukaisuuden. Omista lapsuuden slummikokemuksistaan realististi Fischer arvioi nykytilaa läntisessä maailmassa; kuilu köyhien ja rikkaiden välillä tuntui vain kasvavan, vähemmistöjä sorrettiin jne. Venäjän työläiseuforia puri häneen voimakkaasti, kun kerrankin alakynnessä olevilla näytti olevan toivoa parannuksiin.

Lupaus paremmasta huomisesta (vrt. Berki), tulevaisuudella politikointi, olikin yksi neuvostojohdon harjoittaman politiikan kulmakivistä. Elävä visio saapuvasta onnen ajasta oli lukuisille ihmisille suuri motivoija, se auttoi ihmisiä kestämään rasituksia ja

vaikeuksia paremmin ja pitempään. Esimerkiksi mystisiin mittoihin paisunut myytti kaivostyöläinen Stahanovista ja hänen ihmesaavutuksistaan oli juuri tämän hengen ilmentymä.

Lännen tilanne puolestaan oli Fischerin mielestä jo kyllin huono ilman maailmansotaa ja sen jälkeistä suurta lamaa. Kurjaan tilanteeseen syytäksi Fischer koki itsekkäät, juonivat, lyhytnäköiset poliitikot, jotka olivat täysin vieraantuneet kansasta¹⁷.

Mutta suhteeseen oli vähemmänkin idealistisia syitä, kommunismi tarjosi nuorelle Louis Fischerille itselleenkin tien parempaan tulevaisuuteen. Reportterina hän pääsi astumaan kokonaan uudelle kentälle, jossa ei ollut aikaisempia kuninkaita¹⁸, sillä vain kourallinen amerikkalaisia lehtimiehiä asui pysyvästi Venäjällä 1920-luvulla.

Juuri tämän kommunismi-yhteytensä ansiosta kurjista oloista ponnistanut Fischer sai kotimaassaan jo varsin nuorena poikkeuksellista mainetta ja statusta, josta monet hänen ikäisensä vain uneksivat. Kommunismi nosti Fischerin ammatillisen urallaan

---

¹⁷ Fischerin poliitikkojen vastainen mielenilmaus olikin varsin tyypillinen Amerikan vasemmistopiireissä tämän vuosisadan alkupuoliskolla (kts. Kolko, 1963). Nk. progressiivisen aikakauden edistykselliseksi mainostetun lainsäädäntöryöpyn takana, suunnittelijoina, uskottiin todellisuudessa olleen pienen poliittisen eliitin ja suurteollisuuden edustajat, joiden tarkoituksena oli itse asiassa vain säilyttää pienin kosmeettisin muutoksin vallitsevat yhteiskuntasuhteet.

¹⁸ Poikkeuksena pitää ehkä mainita harvinaisen suuren työn vallankumouksen ja sen ensiaskelten kuvaajana tehnyt John Reed, joka kuitenkin kuoli jo vuonna 1920. Tästä Kremliin haudatusta, jo legendaarisesta, amerikkalaisen uutistoiminnan hahmosta on kirjoittanut mm. Bassow Whitman (1988, 19-31).

huimasti ylöspäin¹⁹ .

Fischerin uusi sosiaalinen status riippui kuitenkin suhteesta vallanpitäjiin, liika kriittisyys kirjoittelussa olisi saattanut hyvinkin nopeasti palauttaa hänet alkuperäiselle alhaiselle lähtötasolle. Lehtimies elää tiedosta, ja jo 1920-luvulla mahdollisuus tiedon keruuseen Venäjällä riippui paljolti vallanpitäjien suhtautumisesta kirjoittajaan. Ei-myötämielisten artikkelien kirjoittajien viisumit jätettiin helposti uusimatta²⁰.

Oma kulttuuritausta vaikutti varmasti myös osaltaan Fischerin kiinnostukseen itään, josta hänen vanhempansakin olivat muuttaneet Amerikkaan. Kuten kuitenkin sanottu, alussa kiinnostuksen kantavia voimia oli neuvostososialismin tulevaisuudenvisio, joka viritti

---

¹⁹ Walter Laqueurin arvion mukaan (Laqueur 1994, 10-14) kommunismin hengissäpysyminen ja alkutaipaleen menestys perustui ensisijaisesti nuoren kansanosan tukeen. Vanhempi polvi kun oli jopa huomattavan välinpitämätön uuden aatteen suhteen, ja työläisiäkin oli suhteellisesti ottaen melko vähän.

Nuorelle ikäluokalle kommunismi sen sijaan avasi suurenmoisen mahdollisuuden oman tulevaisuuden muokkaamiseen. Köyhistäkin oloista saattoi nousta arvostettuun asemaan yhteiskunnassa . Sosiaalinen ylöspäinliikkuvuus ja vahva yhteisöllisyyden tunne lienevät yksiä avainsanoista kommunismin alkutaipaleen menestyksen ymmärtämisessä.

Yhteisöllisyyden tarvetta korosti maailman kriisitila. Siitä selviämiseksi katsottiin tarvittavan jo Leninin aikanaan korostamaa rautaista kuria, jonka seurauksena yksilön oli välttämätöntä luopua osasta omaa itsenäisyyttä, ja kanavoida valta voimakkaalle päättäjälle ja isähahmolle, puolueelle, joka taittaisi pedon, epävarmuuden pään.

Tälle vallankumousta ylläpitäneelle 'uudelle luokalle' (Djilas) ja sen kärjelle, nomenklaturalle, kuten esim. Michael Voslensky sitä nimittää, itse ideologia oli toissijainen. Moni sen jäsenistä ei ollut selvillä Leninin ajattelun hienouksista, puhumattakaan Marxin oivalluksista. Monille nomenklaturan jäsenille, nuorille aikuisille, kommunismista tuli oma maallinen uskontonsa, hengellisten tarpeiden täyttävä ja turvattomuuden kukistaja, johon suunnattiin lähes fanaattiset mitat täyttävä usko (Voslensky, 1984).

²⁰ Unkarilainen Miklós Haraszti viittaa juuri samaan asiaan "samettivankilaan", puhuessaan pitkän prosessin tuloksena 1970- ja -80 luvuilla syntyneestä uudenlaisesta sensuurista valtiososialismissa. Taiteilijoiden (intelligentsian) ja valtion vastakkaisuus hävisi vähitellen vaihtuen keskinäiseen riippuvuuteen ja yhteistyöhön, joka toimiessaan palkitsi molemmat osapuolet (Haraszti, 1983, 5-12).

positiivisen mielialan ja uskon kuulijoihinsa, ja joka siten erottui selvästi edukseen vallitsevasta tilanteesta muualla.

Yksi neuvostovision toteuttamisen työkaluista innosti Fischeriä erityisesti, nimittäin uusi sosialistinen talousjärjestelmä, johon yleisesti ladattiin suuret odotukset. Walter Laqueurin (1994, 18) arvion mukaan monet intellektuellit viehtyivät nimenomaan sosialismin edistykselliseen uuteen talouskonseptiin, suunnitelmatalouteen, jossa valtiolla on korostettu rooli talouden ja yleisen hyvinvoinnin järjestäjänä.

1920-luvun lopulla Fischerin neuvosto-suhteeseen tulivat ensimmäiset säröt. Intellektuellina Fischeriä arvelutti orastava Stalin-kultti. Myös yhteiskunnallinen vilkas keskustelu alkoi osoittaa laantumisen merkkejä sitä mukaa, kun NKP:lle säilytettiin ylle erehtymättömyyden sädekehää. Fischeriä myös ihmetytti lisääntynyt voimankäyttö (kasakoiden ajojahti, pakkokollektivisointi, vankileirit, Kirovin murha) yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa, samaten kuin kasvava ristiriita vallanpitäjien sanojen ja tekojen välillä.

Tämän epäilyksen periodin (1928-34) yli Fischer kuitenkin selvisi uskoen edelleen vahvasti jalon päämäärän pyhittävän käytetyt keinot. Mitä loppujen lopuksi merkitsisi yksittäisten ihmisten hetkellinen kärsimys, jos se auttaisi maailmaa siirtymään aivan uudelle kehitystasolle? Ja toisaalta samaan aikaan myös materiaallinen kasvu jatkui, kansan elinolot paranivat silmiinpistävästi.

Vuosina 1935-36 neuvostososialismi antoi Fischerille taas aiheen uskoa parempaan huomiseen. Liberaali uusi perustuslaki saatiin tällöin valmiiksi, ja samaten Neuvostoliitto, länsivalloista poiketen, kävi avoimesti fasisteja vastaan Espanjan sisällissodassa. Lännen puuttumattomuus Espanjan konfliktiin vakuutti Fischerin lännen muuttumattomuudesta²¹ .

Fischerin ilo Neuvostoliiton ja sosialismin ryhdistäytymisestä jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Venäjän puhdistukset etenivät jo Espanjassa palvelleisiin upseereihin, ja kotona Venäjällä edistyksen mieliala oli muuttunut henkiseksi lamaanukseksi, ihmiset ilmiantoivat toisiaan, ja Fischerin ympäriltä kaikkosivat venäläiset ystävät. Muuttumattomuudestaankin huolimatta länsi alkoi sitä mukaa nousta vaihtoehdoksi sosialismille; kun vapauden rajoitukset Neuvostoliitossa alkoivat yhä enemmän häiritä Fischeriä.

Vähitellen neuvostososialismin julistamat humanit tavoitteet saivat yhä oudompia ilmenemismuotoja, huipentuen lopulta Stalinin viimeistelemään “tarkoitus pyhittää päämäärät”-politiikkaan, josta esim. George Orwell sittemmin kirjoitti irvailevan eläinten vallankumouksensa (1946). Fischerin mielestä 1930-luvun loppuun mennessä käytännön neuvostopolitiikka, ja sen mukana todennäköisesti politiikan tavoitteetkin, olivat siirtyneet jo kauaksi sosialismin humaaneista päämääristä, se ei kuitenkaan estänyt neuvostojohtoa jatkamasta sosialismin loistavan tulevaisuuden

---

²¹ Fischerin tarina sopii varsin hyvin yhteen Christopher Laschin (Lasch 1962., xv-xvi), joka on tutkinut amerikkalaisten liberaalien tapaa idealisoida Neuvostovenäjää ja stalinismia, tutkimusten johtopäätöksien kanssa. Erityisesti suuri lama ja New Deal alleviivasivat lännen vaikeudet käsitellä yhteiskunnallista kysymystä oikeudenmukaisuudesta. Bolshevikit sen sijaan suorastaan loistivat, ainakin näennäisesti, tällä saralla. Samaten fasismin nousu 1930-luvulla sai vertailussa bolsevismin näyttämään melko vaarattomalta, varsinkin kun se avoimesti vastusti natsismia.

maalailua.

Bolsevikkien lupaus loistavasta tulevaisuudesta oli kuitenkin taitava poliittinen siirto. Tulevaisuuden pelko saa ihmiset pääsääntöisesti tarrautumaan nykyisiin puitteisiin entistä tiukemmin, kun taas usko ja luottamus tulevaisuuteen tekee ihmiset paljon alttiimmiksi hyväksymään suuretkin muutokset (Hoffer, 1966, 19).

Kun käytännön politiikka alkoi erota yhä enemmän ilmoitetuista tavoitteista, tätä oli Fischerin mielestä kuitenkin vaikea havaita neuvostojohdon retoriikasta. Kielenkäytön lähes rajaton potentiaali vallankäytön välineenä tuli yhä selvemmäksi, kun kulloinenkin neuvostopolitiikka, vaikka kuinka epäonnistunutkin (esim. siemenviljan käyttö kulutukseen), pystyttiin useimmiten selittämään vakuuttavalla tavalla parhain päin, tai ainakin kiistämään²².

Historian manipulointi sai välillä varsin outoja piirteitä kun esim. Trotskin kuvia alettiin 1920-luvun lopulta lähtien retusoida pois suuren vallankumouksen johtajien ryhmäkuvista. Mikä kuitenkin vallanpitäjien kannalta tärkeää, tämä tapa toimi tehokkaasti; vuosien vieressä yhä harvemmat enää muistivat Trotskin roolin merkittävänä vallankumousjohtajana.

Hypokrisia, eli teeskentely, tekopyhyys, kaunistelu kuului myös osana Fischerin myöhemmin kritisoimaan neuvostopolitiikkaan. Esimerkiksi vuonna 1919 talonpoikia rohkaistiin ottamaan vanhojen suurtilojen osia haltuunsa ja viljelemään maata kuin omaansa, mutta

---

²² Esimerkiksi George Orwell (1949, 32-33) viittaa juuri samaan ilmiöön puhuessaan "doublethinkista", ja Arthur Koestler (1949, 48) puhuessaan "tom-tom-dialektiikasta"

kun näin tapahtui, seuraavaksi todettiin valtion olevan lakien mukaan kaiken maan omistaja, ja viljelijöiden ylijäämä takavarikoitiin valtiolle.

Työläisille myös hehkutettiin urauurtavista sosiaalisista uudistuksista, mutta samalla heidät kuitenkin saatettiin lähes sotilaallisen kurin alle. Niinikään eri kansallisuuksille luvattiin kasvavaa autonomiaa, käytännössä kaikenlainen kansallinen liikehdintä murskattiin aina heti voimakeinoin (Sontag, 1971, 36). "Suuri lupaus", toivo paremmasta sai kuitenkin vaikuttamaan ko. asiat vähäpätöisiltä.

Lopullisen eron neuvostososialismiin Fischer otti, kun Neuvostoliitto allekirjoitti Ribbentrop-sopimuksen fasistisen Saksan kanssa. Vuonna 1939 hän huomasi kaiken kääntyneen pääläelleen, neuvostososialismin muuttuneen rakkaasta ystävästä viholliseksi. Enää mikään ei pystynyt uskottelemaan Fischerille päämäärän pyhittävän keinoja. Ero oli välitön ja lopullinen.

Irrottautumiseen vaikutti varmasti myös, että monet intellektuellit, Fischer mukaan lukien, uskoivat oman älyllisen panoksensa tarpeen sosialismin kehittämisessä olevan suurempi kuin se lopulta osoittautui olevan. Kun tämä tosiasia oman roolin pienuudesta paljastui, alkoivat usein myös henkilön vaikeudet liikkeen kanssa. Osaltaan näin kävi ilmeisesti myös Louis Fischerille.

Sinänsä tätä voi pitää hieman yllättävänä, sillä bolševikit eivät erityisemmin salailleet asioiden todellista laitaa. Leninin viitoittaman mallin mukaanhan kommunistisesta puolueesta tuli sosialismin

lipunkantaja, ja nimenomaan puolueen yhtenäisyys takaisi sosialismin kasvun ja etenemisen.

Juuri siksi puolue tarvitsi nöyriä palvelijoita, ei niinkään itsenäisiä ajattelijoita ja toimijoita, mahdollisia yhtenäisyyden kyseenalaistajia. Intellektuellien pettymys oman henkilökohtaisen roolinsa pienuudesta ilmeisesti vain korostui ajan myötä, alkaen erityisesti 1930-luvulta, kun poliittinen päätösvalta Neuvostoliitossa hiljalleen siirtyi yhä ylemmäksi yhä harvemmille.

Fischer tunsi vielä 1940-luvun lopulla katkeruutta neuvostososialismia kohtaan. Hän oli ollut enemmän ja vähemmän tiiviisti sen sisässä lähes kaksikymmentä vuotta parhaasta iästään, auttaen tekemään sitä tunnetuksi lehtiartikkeliensa ja puhekiertueidensa kautta. Fischer katsoikin tarpeelliseksi puolustuspuheen liittyen hänen menneeseen neuvostososialismia ylistäneeseen toimintaansa. Ensinnäkin, Fischer kieltää jyrkästi neuvostososialismin olleen "todellista" sosialismia, johon mm. Lenin pyrki.

Ennemmin, Fischerin mielestä neuvostososialismissa oli Leninin kuoleman jälkeen kasvavassa määrin kyse Stalinin luomasta nationalistis-imperialistisesta valtiosta. Tällä Stalinin hirviövaltiolla oli käytössään ennennäkemättömän kehittynyt väkivalta- ja manipulointikoneisto, jota se ei epäröinyt käyttää vilpittömien, yhteiseen päämäärään uskovien alamaistensa, kuten Fischerin harhaanjohtamiseen.

Neuvostososialismin keinot vaikuttaa kansalaisiin olivat monet, kuten Fischer havainnoi. Toistuva propaganda, sensaatiot ja skandaalit sekoittivat taitavasti todellisuuden ja fiktion, ja hallinto, äärihierarkkinen, pystyvä nomenklatura, oli valjastettu edellisten luomiseen.

Visio, lupaus paremmasta huomisesta pidettiin yllä kekseliäällä retoriikalla, joka toistuvasti lähenei hypokrisiaa tai suoranaista valhetta. Maksimivaikutuksen aikaansaamiseksi myös vaikuttamisen kohteelta vaadittiin panosta, valmiutta itsepetokseen. Termi viittaa osittain psykologiseen ilmiöön, jossa henkilö syystä tai toisesta kätkee todellisuuden itseltään, ja uskottelee asioiden olevaan mallillaan vastoin todellista asiointilaa. Kolikon toisella puolella vaikuttaa usein toiveajattelu jostakin tavoiteltavasta tulevaisuuden maalista elämässä.

Itsepetos onkin epäilemättä yksi tärkeimmistä selittäjistä pohdittaessa Fischerinkin neuvostososialismisuhteen kehittymistä. Fischer kyllä tuntui havainneen ympäristössään tapahtuneita eettisesti arveluttavia tai täysin tuomittavia asioita, mutta painoi ne mielessään väkisin taka-alalle. Toisaalta neuvostososialismin edellä mainittu "lupaus", toisaalta oma, uskonnollista lähentelevä usko pitivät Fischerin toiveajattelua, tai joissain tapauksissa tietämättömyyttä yllä²³.

---

²³Eric Hofferin (1966, 13-28) mukaan Fischerin kaltaisilla kansanliikkeisiin (mass movements) osallistujilla, johdatettavilla, on joitakin yhteneväisyyksiä. Ensinnäkin, kaikki osanottajat ovat yhtä mieltä, perustuen sen hetkiseen heitä ympäröivään reaalimaailmaan, yhteiskunnallisen muutoksen suuresta tarpeesta, ja toisekseen, seurauksena he etsivät kiihkeästi vaihtoehtoja nykyiselle järjestelmälle. Kun ihmiset ovat tässä mielentilassa, Ilmeisesti juuri näin oli Fischerinkin tapauksessa.

Tilanteen rinnastus uskontoon on varsin kuvaava; totuus, "oikea politiikka" Neuvostoliitossa pyrittiin kanonisoimaan, ja tämän yhteiskunnallisen totuuden määrittelijän paikalle, ja samalla paimeneksi asetui kommunistinen puolue ja sen johto. Koska paimenen hyvyys oletetaan itsestäänselväksi, sen toiminnan kyseenalaistaminen tai tuomitseminen ei ollut tarpeen.

Vallankumouksen eräänlainen "uskonnollistaminen" Neuvostoliitossa olikin todennäköisesti tarkkaan harkittu poliittinen valinta, jolla poliittinen johti pyrki estämään vallankumouksen mukanaan tuoman alkuhurmoksen vähittäistä hiipumista.

Yksi hyvä tapa tutkia doktriinin vaikuttavuutta (Hoffer, 1966, 76) onkin, kuinka hyvin se eristää yksilön itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Fischerin tapauksen perusteella arvioituna neuvostodoktriini toimi varsin tehokkaasti, ja toisaalta idealistisena Fischer oli otollinen kohde vaikuttamiselle.

Kääntymyskirjallisuudessa e.m. tulevaisuudella politikointi, tai "lupaus", on yleisimminkin teema, jonka itse sosialismissa sisällä olleet kirjailijat ovat tuoneet esille. Niin George Orwell, kuin myös esimerkiksi Arthur Koestler, Viktor Serge, Lev Kopelev ja Arthur Rosenberg ovat maininneet lupauksen ja sitä tukevan voimallisen retoriikan paremmasta huomisesta yhdeksi sosialismin vetovoiman perimmäisistä lähteistä.

Vallanpitäjien toimesta tapahtuva nykypolitiikan legitimointi paremmalla tulevaisuudella onkin taitava siirto poliittisesti, koska lupauksien toteutumisesta on täysin mahdotonta todentaa, eli

verifioida. Lupaaaja voi aina väistää verifiointin vetoamalla, ei tarkasteltuun nykyhetkeen, vaan tulevaisuuteen, jolloin lupaus täyttyy.

Fischerin, niin kuin lukuisten hänen aikalaisintellektuellienkin valinta kieltää neuvostososialismin olleen sosialismia on ymmärrettävä. Se edes jollain tavoin säilytti heidän älyllisen integriteettinsä intellektuelleina. Kun neuvostososialismi, ei ollutkaan sitä mitä se lupasi, ainakin voi sanoa, että unelmointi sosialismista oli ollut oikeutettua. Neuvostososialismin kieltäminen, ja “todellisen sosialismin” edelleen jatkuva odottaminen oli kunkin kääntyjän “Selbstberechtigung”.

“To the great mass, Bolshevism was part promise and part fulfilment. From the revolution had come peace, land, and new form of ownership. But it also painted a glorious future which attracted and provoked. The enemies of Communism had nothing thrilling or inspiring to offer. Lenin operated on credit. His capital was a promissory note on coming years” (Fischer, 1930, 234-235). “I thought, in my Soviet phase, that I was serving humanity. But it is only since then that I have really discovered the human being” (Fischer, 1949, 228).

9. LÄHDELUETTELO

Bassow, Whitman: *The Moscow Correspondents. Reporting on Russia from the Revolution to Glasnost*. New York: William Morrow and Company 1988.

Bell, Daniel: *Marxian Socialism In the United States*. Princeton (N.J.): Princeton University Press 1967 (1952). Siteerattu esipuhe on vuodelta 1967.

Berki, R. N.: *Socialism. Modern Ideologies*. London: J. M. Dent & Sons Ltd. 1975.

Caute, David: *The Left in Europe Since 1789*. World University Library. New York: McGraw-Hill 1966.

Claudin, Fernando: *The Communist Movement. From Comintern to Cominform. Part One: The Crisis of The Communist International. Part Two: The Zenith of Stalinism*. New York: Monthly Review Press 1975 (1970).

Conquest, Robert: *The Great Terror. Stalin's Purge of the Thirties*. London: Macmillan 1968.

Conway, Martin A.: *Autobiographical Memory. An Introduction*. Milton Keynes: Open University Press 1990.

Crick, Bernard: *Socialism*. Milton Keynes (UK): Open University Press 1987.

Critchfield, Richard: Einige Überlegungen zur Problematik der Exilautobiographik. Teoksessa: Koebner, Thomas; Köpke, Wulf; Radkau, Joachim (Hrsg.): *Exilforschung. Ein Internationales Jahrbuch. Band 2*. Edition Text + Kritik. Gesellschaft für Exilforschung 1984.

Crossman, Richard H. (ed.): *The God That Failed*. Gateway edition. Washington, D.C.: Regnery Gateway 1983 (1949).

Crowl, William James: *Angel's in Stalin's Paradise. Western Reporters in Soviet Russia, 1917 to 1937, A Case Study of Louis Fischer and Walter Duranty.* Washington, D.C.: University Press of America 1982.

Dallin, David J.: *Rysslands verkliga ansikte.* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur 1947.

Denzin, Norman K.: *Interpretive Biography. Qualitative Research Methods Series, Volume 17.* Newbury Park (Ca.): Sage Publications 1989.

Deutscher, Isaac: *Stalin. Poliittinen elämäkerta.* Porvoo: WSOY 1989 (1949).

Draper, Theodore: *The Roots of American Communism. Communism in American Life.* New York: Viking Press 1957.

Draper, Theodore: *American Communism and Soviet Russia. The Formative Period. Communism in American Life.* New York: Viking Press 1960.

Eakin, John Paul: *Fictions in Autobiography. Studies in the Art of Self-Invention.* Princeton (N.J.): Princeton University Press 1985.

Filene, Peter G.: *Americans and the Soviet Experiment, 1917-1933.* Cambridge (Ma.): Harvard University Press 1967.

Filene, Peter G. (ed.): *American Views of Soviet Russia, 1917-1965.* Homewood (Illinois): The Dorsey Press 1968.

Fischer, Louis: *Men and Politics. Europe Between the Two World Wars.* Harper Colophon edition. New York: Harper & Row Publishers 1966 (1941).

Fischer, Louis: *The Soviets in the World Affairs. A History of the Relations Between the Soviet Union and the Rest of the World 1917-1929.* In two volumes. London: Jonathan Cape 1930.

Fischer, Louis: essee teoksessa Crossman, Richard (ed.): *The God That Failed*. A Gateway Edition. Washington: Regnery Gateway 1983 (1949).

Fischer, Louis: *Wiedersehen mit Moskau. Ein neuer Blick auf Russland und seine Satelliten*. Frankfurt a.M.: Europäische Verlagsanstalt 1957.

Furberg, Mats: *Säga, förstå, tolka. Till yttrandets och textens problem*. Bokförlaget Doxa 1982.

Getty, J. Arch: *Origins of the Great Purges. The Communist Party Reconsidered, 1933-1938*. Cambridge: Cambridge University Press 1985.

Gunnell, John G.: *Political Theory. Tradition and Interpretation*. Cambridge (Ma.): Winthrop Publishers 1979.

Haraszti, Miklós: *The Velvet Prison. Artists under State Socialism*. London: Penguin Books 1989 (1983).

Hayek, F.A.: *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism*. The Collected Works by F.A. Hayek. Volume 1. Edited by W.W. Bartley III. London: Routledge 1988.

Heller, Michail; Nekrich, Alexander: *Geschichte der Sowjetunion*. Erster Band: 1917-1939. Königstein/Ts.: Athenäum Verlag GmbH 1981.

Hilger, Gustav: *Stalin. Aufstieg der UdSSR zur Weltmacht*. Persönlichkeit und Geschichte, Band 17. Göttingen: Musterschmidt Verlag 1959.

Hoffer, Eric: *The True Believer. Thoughts on the Nature of Mass Movements*. New York: Harper & Row 1951.

Hofstadter, Richard: *The Age of Reform. From Bryan to F.D.R.* New York: Vintage Books 1955.

- Hutchings, Raymond: *Soviet Economic Development*. Second edition. Oxford (UK): Basil Blackwell 1982 (1971).
- Hyvärinen, Matti: *Viimeiset taistot*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Julkaisu nro 6/1994. Tampere: Vastapaino 1994.
- Karlgren, Anton: *Stalin. Bolsjevismens väg från leninism till stalinism*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag 1942.
- Kennan, George F.: *Soviet Foreign Policy, 1917-1941*. Princeton (N.J.): D. Van Nostrand Company 1960.
- Koestler, Arthur: *Arrow in the Blue*. The First Volume of an Autobiography: 1905-31. Danube edition. New York: Stein & Day 1984 (1952).
- Koestler, Arthur: *Darkness at Noon*. New York: Bantam Books 1941.
- Koestler, Arthur: essee teoksessa Crossman, Richard (ed.): *The God That Failed*. A Gateway Edition. Washington: Regnery Gateway 1983 (1949).
- Koestler, Arthur: *The Invisible Writing*. The Second Volume of an Autobiography: 1932-40. Beacon Paperback edition. Boston: Beacon Press 1955 (1954).
- Kolko, Gabriel: *The Triumph of Conservatism. A Reinterpretation of American History, 1900-1916*. New York: The Free Press 1963.
- Kopelev, Lev: *To Be Preserved Forever*. Philadelphia: J.P. Lippincott Company 1977 (1975).
- Kostiuk, Hryhory: *Stalinist Rule in the Ukraine. A Study of the Decade of Mass Terror (1929-39)*. Atlantic Books. London: Stevens & Sons Ltd. 1960.
- Kraus, Herbert: *Stalins Ryssland. Folk, kultur och ekonomi*. Helsingfors: Holger Schildts Förlag 1943 (1941).

- LaCapra, Dominick: *Rethinking Intellectual History. Texts, Contexts, Language*. Academic Paperback editions. Ithaca: Cornell University Press 1983.
- Laqueur, Walter: *The Dream That Failed. Reflections on the Soviet Union*. New York: Oxford University Press 1994.
- Lasch, Cristopher: *The Agony of the American Left. One Hundred Years of Radicalism*. Harmondswort: Penguin Books 1973 (1969).
- Lasch, Christopher: *The American Liberals and the Russian Revolution*. New York: Columbia University Press 1962.
- Lee, Robert A.: *First Person Singular. Studies in American Autobiography*. London: Vision Press 1988.
- Leibowitz, Herbert: *Fabricating Lives. Explorations in American Autobiography*. New York: Alfred A. Knopf, Inc. 1975.
- Lillard, Richard G.: *American Life in Autobiography*. Stanford (Ca.): Stanford University Press 1956.
- Lorenz, Richard: *Sozialgeschichte der Sowjetunion 1, 1917-1945*. Edition Suhrkamp 654. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag 1976.
- Lyons, Eugene: *Assignment in Utopia*. Anniversary edition. New York: Two Circle Publishing 1967 (1937).
- Mayers, David: *The Ambassadors and America's Soviet Policy*. New York: Oxford University Press 1995.
- Nash, Gerald D.: *The Great Depression and World War II: Organizing America, 1933-1945*. The St. Martin's Series in Twentieth Century United States History. New York: St. Martin's Press 1979.
- Neumann, Franz (Hrsg.): *Politische Theorien und Ideologien*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Baden-Baden: Signal Verlag 1977.

- Nevala, Maria-Liisa (toim.): *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Tietolipas 94. Suomalaisen kirjallisuuden seura 1983.
- Nomad, Max: *Aspects of Revolt. A Study in Revolutionary Theories and Techniques*. New York: The Noonday Press 1961.
- Nove, Alec: *An Economic History of the U.S.S.R.* Second edition. London: Penguin Books 1989 (1969).
- Orwell, George: *Animal Farm*. Signet Classic. New York: NAL Penguin Inc. 1946.
- Orwell, George: *Nineteen eighty-four*. Signet Classic. New York: NAL Penguin Inc. 1949.
- Paastela, Jukka: *Valhe ja politiikka. Tutkimus hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä*. Helsinki: Gaudeamus 1995.
- Paavolainen, Jaakko: Biografisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa: Nevala, Maria-Liisa (toim.): *Kirjallisuuden tutkimusmenetelmiä*. Juva: WSOY 1983.
- Palonen, Kari: *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Jyväskylä: Vastapaino 1988.
- Pascal, Roy: *Die Autobiographie. Gehalt und Gestalt*. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag 1965 (1960, englanniksi: Design and Truth in Autobiography).
- Perelman, Chaim: *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame and London: Notre Dame University Press 1982.
- Pocock, J.G.A.: Texts as Events: Reflections on the History of Political Thought. Teoksessa Sharpe, Kevin; Zwicker, Steven N.: *Politics of Discourse. The Literature and History of Seventeenth-Century England*. Berkeley: University of California Press 1987.
- Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*. Porvoo: WSOY 1965.

- Rohe, Karl: *Politik. Begriffe und Wirklichkeiten. Eine Einführung in das politische Denken*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer 1978.
- Rosenberg, Arthur: *Geschichte des Bolschewismus*. Basis Studienausgaben. Frankfurt a.M.: Europäische Verlagsanstalt 1966 (1932).
- Schumpeter, Joseph A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper Torchbooks 3008. New York: Harper & Row Publishers 1962 (1942).
- Sender, Ramon J.: *Seven Red Sundays*. Collier Books edition. New York: Collier Books 1961 (1936).
- Serge, Victor: *From Lenin to Stalin*. New York: Monad Press 1973 (1937).
- Sontag, Raymond J.: *A Broken World 1919-1939. The Rise of Modern Europe* Series. Harper Torchbooks 1651. New York: Harper & Row Publishers 1972 (1971)
- Spender, Stephen: essee teoksessa Crossman, Richard (ed.): *The God That Failed*. A Gateway Edition. Washington: Regnery Gateway 1983 (1949).
- Tammi, Pekka: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Jyväskylä: Gaudeamus 1992.
- Terkel, Studs: *Hard Times. An Oral History of the Great Depression*. New York: Pantheon Books 1970.
- Vainikkala, Erkki: *Oppinut taikina: Kirjoituksia kirjallisuuden teoriasta, kielestä ja kulttuurista*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisu nro. 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1993
- Voigt, F. A.: *Given kejsaren. Hitler-Mussolini-Stalin*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur 1938.

Voslensky, Michael: *Nomenklatura. Anatomy of the Soviet Ruling Class*. London: The Bodley Head Ltd. 1984 (alkup. saksaksi 1980).

Wilson, Edmund: *To the Finland Station. A Study in the Writing and Acting of History*. A Doubleday Anchor Book. Garden City (N. Y.): Doubleday & Company, Inc. 1940.

Wright, Richard: essee vuodelta 1944 teoksessa Crossman, Richard (ed.): *The God That Failed*. A Gateway Edition. Washington: Regnery Gateway 1983 (1949).

Yarmolinsky, Avrahim: *Road to Revolution. A Century of Russian Radicalism*. New York: Collier Books 1962.